

Nataša Vuković i Ivana Raščanin
ŽENSKA POLITIČKA MREŽA

ISTRAŽIVANJE

NASILJE NAD ŽENAMA U POLITICI

ISTRAŽIVANJE

**NASILJE NAD ŽENAMA U
POLITICI U CRNOJ GORI**

Podgorica, 2021.

**ISTRAŽIVANJE O NASILJU
NAD ŽENAMA U POLITICI
U CRNOJ GORI**

Izdavač:
**Predstavništvo UNDP-a
u Crnoj Gori**

Autorke:
**Nataša Vuković
Ivana Raščanin**

Uredila:
Kaća Đuričković

Lektura i korektura:
Sanja Marjanović

Dizajn i priprema:
IMPULS studio

Godina izdanja:
Podgorica, 2021.

Istraživanje o nasilju nad ženama u politici realizovale su koordinatorke Ženske političke mreže za pitanja nasilja, uz podršku Programa Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP) u Crnoj Gori.

Mišljenja iznešena u ovoj publikaciji stavovi su autroki i ne odražavaju nužno stavove UNDP-a, koji ne može biti odgovoran za sadržinu Istraživanja i njegovu dalju upotrebu.

SADRŽAJ

UVOD	7
1. ZAŠTO GOVORIMO O NASILJU NAD ŽENAMA U POLITICI?	8
2. CRNA GORA I NASILJE NAD ŽENAMA	11
2.1. Normativni i institucionalni okviri	11
2.2. Društveno-politički kontekst rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori	16
2.3. Nasilje nad ženama u Crnoj Gori – pokazatelji dosadašnjih istraživanja	20
3. ISTRAŽIVANJE O POJAVNIM OBLICIMA NASILJA NAD ŽENAMA U POLITICI U CRNOJ GORI	22
3.1. Nasilje nad ženama u politici i razumijevanje konteksta	22
3.2. Metodologija istraživanja	26
3.3. Nalazi istraživanja	28
4. POSLJEDICE NASILJA NAD ŽENAMA U POLITICI	49
4.1. Posljedice nasilja nad političarkom	49
4.2. Posljedice nasilja na društvo u cjelini	50
4.3. Sankcionisanje nasilja nad ženama u politici	51
ZAKLJUČCI I PREPORUKE ZA PREVENCIJU I ZAUSTAVLJANJE NASILJA NAD ŽENAMA U POLITICI U CRNOJ GORI	55
LITERATURA	59

UVOD

Živimo li zaista u društvu koje garantuje svakom pojedincu ostvarenje slobode, pravo na jednakost i ravnopravnost, jednako prvo na participaciju i odlučivanje u svim društvenim tokovima?

Za pravo na ravnopravno učešće žena i muškaraca u društvenim procesima i promjenama evropsko društvo zalaže se već nekoliko stotina godina. Ovo pravo predstavlja jedno od temeljnih principa demokratskog upravljanja.

Proces uvođenja rodne ravnopravnosti u sve oblasti društvenog života podrazumijeva djelovanje u smislu promjene svijesti svih društvenih subjekata, ali, istovremeno pokazuje uzroke i posljedice diskriminacije po osnovu pola. Ovo je veoma dugotrajan i nimalo lak proces koji uveliko zavisi od brojnih društvenih prilika i dešavanja na globalnom, regionalnom i lokalnom nivou.

Najuočljiviji primjeri rodne neravnopravnosti ogledaju se u učešću žena u javnom i političkom životu, što je odraz njihovog položaja u društvu.

Rodnoj ravnopravnosti još uvijek se ne pridaje veliki značaj i ne smatra se prioritetom u razvojnim i drugim strategijama. I dalje se to pitanje, odnosno problem ili preciznije „interes nekih žena“ tumači kao „to nešto tamo“ čime se žene bave kako bi preuzele „moć muškarcima“.

Kako raste broj žena koje se uključuju u političke aktivnosti, tako raste vidljivost, ali i učestalost i obim nasilnih odgovora protivnika ovih procesa. Situacija u Crnoj Gori, kada se govori o ovom problemu, prati svjetska dešavanja, samo su načini i oblici nasilja nad ženama u Crnoj Gori drugačiji, zbog kulturoloških i ekonomskih razloga. Žene i u svijetu i u Crnoj Gori plaćaju za svoju političku participaciju. Od njih se očekuje ispunjavanje viših standarda nego što se to očekuje od muškaraca, više su izložene kritikama i osudama. Do sada nije vršeno istraživanje rodno zasnovanog nasilja nad političarkama u Crnoj Gori, pa se nadamo da će rezultati ovog istraživanja pomoći da skrenemo pažnju odgovornim pojedincima, institucijama, političkim partijama i društvu u cjelini, kako bi se našao adekvatan odgovor na ovu pojavu. Nasilje nad ženama u politici, pored negativnih uticaja koje ima na svaku ženu koja trpi nasilje, jača tradicionalne stereotipe i rodne ženske uloge, žene se isključuju i obeshrabruju za bavljenje politikom, što je značajna prepreka za ravnopravno učešće u javnoj sferi djelovanja. Činjenica da se nasilje dešava nad ženama u politici, da je ono često i medijski vidljivo i da vrlo često prođe bez ikakvih reakcija javnosti, a još manje državnih organa, ima dodatno negativan uticaj na žrtve porodičnog nasilja širom Crne Gore. Obeshrabruje ih da prijave nasilje i da mu pruže otpor, s obzirom na to da se stvara slika da se ni žene koje imaju moć i funkcije ne mogu zaštititi od nasilja, pa žrtve nasilja gube nadu da će institucije sistema, koje su prećutale mnogo vidljivije i lakše dokazive oblike nasilja u javnoj sferi, zaštititi neku „običnu ženu“. Na ovaj način nimalo se ne doprinosi demokratizaciji društva u cjelini.

Autorke istraživanja

Nataša Vuković i Ivana Raščanin

1. ZAŠTO GOVORIMO O NASILJU NAD ŽENAMA U POLITICI?

Učešće žena u politici još uvijek je ispod očekivanog, dok istovremeno rastući trend uključivanja žena u politiku dovodi i do rastućeg trenda nasilja nad ženama u javnoj sferi. Kada je ova problematika u pitanju, ne mogu se utvrditi bitne razlike između država koje se razlikuju i po političkom nivou i po socio-ekonomskom razvoju društva. Kao isključiva zakonomjernost javlja se činjenica da progresija nasilja ide uzlaznom putanjom ukoliko su žene više uključene u javnu sferu djelovanja. .

Iako je priliv žena u parlamente važan za participativnu demokratiju, on ipak ima jednu vrstu remetilačke tendencije u odnosu na uspostavljeni poredak. Naime, ulaskom u javno političko djelovanje žene preusmjeravaju uloge koje su im dodijeljene i često ograničene na privatnu sferu i ulaze u svijet u kojem se osporavaju legitimitet žena, njihove kompetencije, stručnost i moralnost, proizvodeći time određeni otpor i podržavajući dvostruke standarde prema političarkama i političarima.

Stoga, danas se mnoge žene suočavaju s diskriminacijom, isključenošću, uznemiravanjem i psihičkim i fizičkim nasiljem u političkoj sferi. Studija Interparlamentarne unije iz 2016. godine pokazala je da je 82% anketiranih parlamentarki doživjelo psihološko nasilje, uključujući prijetnje smrću, silovanjem, premlaćivanjem i otmicom. Ponižavajuće seksualne ili seksističke primjedbe blile su upućene prema 65%, a 25% bilo je izloženo fizičkom nasilju.

Ciljevi održivog razvoja Ujedinjenih nacija postavili su u fokus cijele planete pitanje eliminisanja svih oblika nasilja nad ženama i djevojčicama (SDG cilj 5.2) i jasno nametnuli, kao obaveze svih zemalja članica UN-a, da osiguraju puno i efikasno učešće žena na svim ni-

voima odlučivanja, kako u političkom, tako i u ekonomskom i javnom životu (cilj SDG 5.5).

Otpor prema ženama u politici može imati različite oblike, poput seksističkih primjedbi, zastrašivanja ili uznemiravanja. Izdvojiti posebne oblike nasilja nad ženama u politici vrlo je teško, jer se one suočavaju sa svim oblicima nasilja koje doživljava bilo koja žena izvan javnog djelovanja. Na političkoj sceni žena je izložena mizoginim i seksističkim napadima, te fizičkom nasilju i seksualnom uznemiravanju. Često se ovakav odnos opravdava „nečim s čim se mora imati posla“ ili „samo dijelom politike“, ali danas žene širom svijeta, ali i muškarci, sve češće smatraju da je on neprihvatljiv i da za ovakav odnos nema mjesta u političkoj kulturi demokratskih društava.

U političkom djelovanju nasilje prema ženi najčešće se dešava s ciljem obeshrabrivanja žena da djeluju na mjestima odlučivanja i donošenja odluka, stavljajući im jasno do znanja da ženino mjesto nije na javnoj sceni, što je protkano tradicionalnim vrijednostima i stereotipima koji se tiču nejednakog položaja muškaraca i žena. Demonstracija moći i superiornost muškarca provlače se kroz sve oblike nasilnog ponašanja u političkom kontekstu.

Političke partije u Crnoj Gori dominantno su muške organizacije. Muškarci u njima odlučuju o programskim ciljevima i ideologiji, a njihovi stavovi i „glasovi“ jače se čuju i umnogome su značajniji i vredniji od glasova malobrojnih političarki. Zato je uticaj muškaraca u svim političkim partijama u najvećoj mjeri značajniji i oni su vladari političke scene.

Da li je u ovakvom političkom kontekstu moguće očekivati da se govori o nasilju nad ženama u politici i da se preduzimaju dodatni naponi kako bi se osiguralo ravnopravno učešće na mjestima odlučivanja?

Da bi došlo do korjenitih i brzih promjena, kada je u pitanju položaj žena u javnoj sferi ili političkoj participaciji, država mora da pokaže jasan i odlučan stav da su određena postupanja i prakse nedopustivi, da je svaka aktivnost kojom se obeshrabruju žene za bavljenje politikom atak na slobodu i demokratiju Crne Gore kao države, koja garantuje jednake šanse za sve njene građane i građanke. Država mora uložiti poseban napor i, prije svega, kao prvi korak, obezbijediti edukaciju svojih nosioca javnih funkcija o svim oblicima nasilja nad ženama u politici, jer je ključni korak u unapređivanju i obezbjeđivanju ostvarivanja bilo kojeg ljudskog prava ili slobode edukacija o tom pravcu. Isto tako, ključni korak u suzbijanju nasilja jeste edukacija čitavog društva o svim oblicima tog nasilja, kako bi ga lakše prepoznawali i na njega reagovali i kako se ne bi ostavljala sloboda da se tumači da li je

neko postupanje nasilje, već bi se jasno postavili standardi nedozvoljenog ponašanja.

Ali, prije svega, da bismo krenuli u osvjetljavanje problema nasilja nad ženama na političkoj sceni Crne Gore, moramo se osvrnuti na samu definiciju nasilja nad političarkama.

Definicija je navedena u izvještaju specijalne izjaviteljke Ujedinjenih nacija za nasilje nad ženama, njegove uzroke i posljedice, iz avgusta 2018.

godine: „Nasilje nad ženama ciljno pogađa žene zbog njihovog roda, te ima rodno zasnovane oblike poput seksističkih prijetnji ili seksualnog uznemiravanja i nasilja. Cilj ovakvog nasilja je da obeshrabri žene da se aktivno bave politikom i uživaju svoja ljudska prava, kao i da utiče, ograniči ili spriječi političku participaciju žena pojedinki, odnosno žena kao grupe. Takvo nasilje odnosi se na svaki čin rodno zasnovanog nasilja koji rezultira, ili je vjerovatno da će rezultirati, fizičkom, seksualnom ili mentalnom povredom ili patnjom žena, uključujući i prijetnje takvim djelima, silu ili svojevrijedno oduzimanje slobode, a usmjereno je prema ženama u politici zato što su žene, ili neproporcionalno utiče na žene.”

Polazeći od same definicije vidimo da se žene sve više uključuju u političke tokove, hrabro stupaju na političku scenu i spremne su da naprave promjene, ali paralelno sa svojim angažovanjem bivaju suočene s raznim pritiscima, zastrašivanjima, prijetnjama i napadima, kako bi se obeshrabrile i napustile „mušku“ pozornicu.

Rodno zasnovano nasilje u politici nije zaobišlo ni Crnu Goru, što pokazuje i ovo istraživanje, a tek predstoji traženje adekvatnog odgovora. Ženska politička mreža, stoga, radila je na istraživanju koje doprinosi sistemskom identifikovanju problema, te detaljno analizirala dobijene rezultate ove prve studije posvećene temi seksizma, uznemiravanja i nasilja nad ženama u politici, nastojeći da pojasni od čega se ovaj fenomen sastoji, gdje, zašto i u kojim oblicima se javlja, te da identifikuje ko su počinioci ovog nasilja i približi njegovu prevalenciju.

2. CRNA GORA I NASILJE NAD ŽENAMA

Svaki čovjek u svom životu iskusi neki vid nasilja, bilo da se nađe u ulozi vršioca nasilja, žrtve ili je jednostavno svjedok nasilja nad drugim. Nasilje nas sve pogađa i svi moramo nositi dio odgovornosti.

Kada govorimo o nasilju nad ženama, rodno zasnovanom nasilju, moramo napomenuti da se u Crnoj Gori o njemu javno počelo govoriti tek koju deceniju unazad i to prvo kroz aktivnosti ženskih nevladinih organizacija, a tek kasnije kroz institucije i zakonska rješenja. Dosadašnje iskustvo pokazuje da žrtve imaju povjerenje u ženske NVO i da su one najčešće prva adresa kojoj se žrtve jave. To govori da ženske nevladine organizacije predstavljaju važnu kariku u sistemu zaštite od nasilja u porodici, te da ih treba jačati, integrisati u multisektorski pristup, pružiti im stalnu državnu podršku.

Po svim parametrima, Crna Gora se danas ubraja u zemlje koje su napravile važan formalni iskorak u pravcu borbe za suzbijanje nasilja nad ženama, prvenstveno i značajno kroz ratifikaciju Istanbulske konvencije.

Crna Gora je, međutim, i zemlja u kojoj se još uvijek borimo za dobro zakonodavstvo, za skloništa za žrtve nasilja koja bi imala državnu podršku. Postignut je napredak u izgradnji zakonodavnog, političkog i institucionalnog okvira za sprečavanje i borbu protiv nasilja u porodici i nasilja nad ženama, ali daleko smo od toga da možemo biti zadovoljni.

Crna Gora je po mnogo čemu slična zemljama regiona, ali ono što danas imamo kao posebnu prednost jeste nastanak Ženske političke mreže i udruženo djelovanje političarki iz 18 političkih partija koje su u svoj politički rad uvrstile temu nasilja nad ženama i odlučno krenule u stvaranje boljih zakonskih okvira. Blisko radeći s UNDP-jem u zemlji, iskoristile smo znanje i upućenost najboljih regionalnih ekspertkinja, konsultovale se s onima koji svakodnevno neposredno rade na slučajevima nasilja i oslonile na stručna znanja političarki koje se, takođe, u svojim profesionalnim životima neposredno bave ovim pitanjima. Smatramo da je ovaj spoj političkog, profesionalnog i stručnog naša velika snaga.

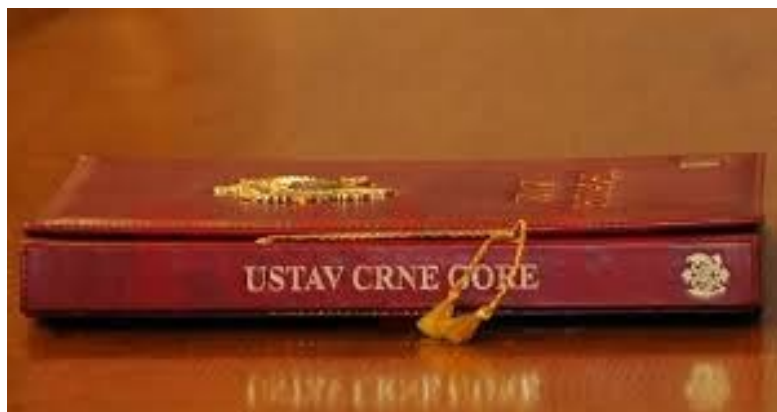
2.1 Normativni i institucionalni okviri

Jednakost muškaraca i žena u pogledu ostvarivanja i zaštite ljudskih prava prvobitno je proklamovana u Povelji UN (1945) i Univerzalnoj deklaraciji UN o ljudskim pravima (1948). Nakon osnivanja Ujedinjenih nacija, 1946. godine, u okviru Ekonomskog i socijalnog savjeta UN ustanovljena je Komisija za status žena s mandatom da izu-

čava status žena i Generalnoj skupštini daje prijedloge i izvještaje iz oblasti prava žena u političkoj, ekonomskoj, građanskoj, socijalnoj i obrazovnoj sferi.

Kao rezultat rada ove Komisije, Generalna skupština Ujedinjenih nacija, 1952. godine, usvojila je Konvenciju o političkim pravima žena

Konvencija o političkim pravima žena omogućila je ženama da glasaju, da biraju i budu birane, da kreiraju i sprovode politike, da bude na mjestima odlučivanja, kroz zauzimanje rukovodećih položaja, kao i da učestvuju u radu organizacija i udruženja koji se bave javnim i društvenim pitanjima. Slijedi usvajanje sljedećih međunarodnih konvencija:

- Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima 1966. godine;
- Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima 1966. godine;
- Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) 1979. godine;
- Pekinška deklaracija i platforma za akciju 1995. godine;
- Povelja o osnovnim pravima u Evropskoj uniji, donijeta 2000. godine u Nici;
- Mapa puta za jednakost žena i muškaraca 2006–2010. godine;
- Ženska povelja 2010. godine;
- Strategija Evropske unije za ravnopravnost između žena i muškaraca 2010–2015. godine, s pratećim akcionim planovima GAP I i GAP II;
- Strategija Evropske unije za postizanje rodne ravnopravnosti 2021–2025. godine, s akcionim planom GAP III.

Od obnavljanja svoje državnosti i nezavisnosti 2006. godine, država Crna Gora postigla je veliki napredak u izgradnji zakonodavnog, političkog i institucionalnog okvira za sprečavanje i borbu protiv nasilja nad ženama. Nekoliko zakonodavnih akata, akcionih planova i strategija sada se bavi nekim oblicima nasilja nad ženama sa sveobuhvatnim ciljem da se promijeni široko rasprostranjena percepcija da je nasilje nad ženama privatno pitanje.

Ustav Crne Gore, usvojen 2007. godine, garantuje ravnopravnost muškaraca i žena i obavezuje državu da razvija politike jednakih mogućnosti (član 18). Dalje zabranjuje direktnu i indirektnu diskriminaciju po bilo kojoj osnovi (član 8). Ove ustavne odredbe su transponovane i dalje definisane u Zakonu o ravnopravnosti polova i Zakonu o zabrani diskriminacije. Prva odredba potvrđuje princip rodne ravnopravnosti muškaraca i žena u javnoj i privatnoj sferi i zabranjuje diskriminaciju na osnovu pola. Predviđa određeni broj opštih i specifičnih mjera usmjerenih i na javne vlasti i na privatne subjekte u cilju promocije jednakih mogućnosti za žene i muškarce.

Zakon o zabrani diskriminacije zabranjuje diskriminaciju, između ostalog, i po osnovu pola (član 2). Svako ko sebe smatra žrtvom diskriminacije može podnijeti žalbu ili pred građanskim sudovima ili pred Ombudsmanom/Zaštitnikom ljudskih prava i sloboda, nezavisnom institucijom zaduženom za zaštitu od diskriminacije

Zaštitnik ljudskih prava i sloboda je Ustavom Crne Gore ustanovljena nacionalna institucija za zaštitu ljudskih prava kao samostalan i nezavisan organ koji preduzima mjere za zaštitu ljudskih prava i sloboda.

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o rodnoj ravnopravnosti, usvojen 2015. u Skupštini Crne Gore, definiše da se pitanjima posredne i neposredne diskriminacije po osnovu pola (pored svih oblika diskriminacije), u okviru svojih nadležnosti bavi Zaštitnik/ca ljudskih prava i sloboda Crne Gore, te da je postupak po predstavkama u slučajevima diskriminacije po osnovu pola prešao iz nadležnosti Ministarstva za ljudska i manjinska prava u nadležnost Zaštitnika/ce. Važno je napomenuti da je ovim Zakonom proširen obim sankcija koje se tiču diskriminacije po osnovu pola te kršenja principa jednakog tretmana muškaraca i žena u određenim oblastima života, uključujući i diskriminaciju prema ženama usljed trudnoće. Zakon i izmjenama i dopunama Zakona o rodnoj ravnopravnosti je usklađen sa Zakonom o zabrani diskriminacije, kao i sa pravnom tekovinom EU.

Izvršene su izmjene i dopune Zakona o zabrani diskriminacije (2014 i 2017), Zakona o Zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda Crne Gore (2014), Zakona o rodnoj ravnopravnosti (2015), i donesen novi Zakon o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom (2015), kojima je utvrđena jača obaveza zaštite od svih oblika diskriminacije, za čije su kršenje uvedene kaznene odredbe, kao i data veća ovlašćenja instituciji Zaštitnika ljudskih prava i sloboda.

Unutrašnjim aktom Zaštitnika/ce ljudskih prava i sloboda Crne Gore, sistematizovana je četvrta osnovna grupa poslova - Institucionalni mehanizam za zaštitu od diskriminacije, manjinska prava i rodna ravnopravnost, u okviru koje se obavljaju poslovi zaštite ljudskih prava i sloboda u oblastima: zaštite od diskriminacije, prava pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica, prava starih lica, vjerskih prava, prava lica sa invaliditetom, rodne ravnopravnosti (uključujući i zaštitu od nasilja u porodici od aprila 2015. godine), rodnog identiteta i seksualne orijentacije i drugim srodnim oblastima. Skupština Crne Gore je 2014. izvršila izbor jednog zamjenika Zaštitnika za ovu oblast, koji je stupio na dužnost januara 2015.

Tokom 2014. instituciji Zaštitnika podnešene su 3 pritužbi o diskriminaciji po osnovu pola, a tokom 2015. samo jedna. Po mišljenju Zaštitnika ovako mali broj pritužbi mogao je (ne i nužno) biti rezultat činjenice da Zakon o zabrani diskriminacije, nije sadržao eksplicitnu odredbu o diskriminaciji na osnovu pola, već u širem kontekstu odredbu o diskriminaciji po osnovu rodnog identiteta. Na inicijativu Zaštitnika, ova zakonska odredba je brisana izmjenama Zakona o zabrani diskriminacije. Postupak po predstavkama je, nakon izmjena Zakona o rodnoj ravnopravnosti 2015. godine, iz nadležnosti Ministarstva, prešao u cjelosti u nadležnost Zaštitnika. Prema periodičnim izvještajima o zaštiti od diskriminacije sa stanovišta djelovanja institucije Zaštitnika broj pritužbi za diskriminaciju po osnovu pola se nije značajno povećao ni u periodu nakon 2015. godine do danas. Nešto veći broj zabilježen je tokom 2017. u kojoj je tokom prve polovine godine podneseno sedam (7) pritužbi zbog rodno zasnovanog nasilja i dvije (2) pritužbe zbog nasilja u porodici. Zaključak u Izvještaju Zaštitnika u odnosu na ove okolnosti je: „Podatak o malom broju predmeta zbog nasilja u porodici i nasilja nad ženama stvara pretpostavku da žrtve nasilja ostvaruju djelotvornu zaštitu pred organima koji su zaduženi za postupanje po prijavljenim slučajevima nasilnih akata, kao i da imaju određeni stepen povjerenja prema organima i osjećaj zaštićenosti po obraćanju njima.”¹⁴

14 Izvještaj o zaštiti od diskriminacije sa stanovišta djelovanja institucije Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore za period 01.01 - 31.07.2018. GODINE, oktobar 2018.

U periodu od 01.01. do 31.12.2018. godine u radu je bilo 155 predmeta (2017. 135), od čega je pet (5) prenijeto iz 2017. i završeno. Postupak je okončan u 146 predmeta, a devet (9) je prenijeto u 2019. godinu, jer su većinom formirani u decembru 2018. godine² i ovi predmeti su uzeti u rad, ali je zbog činjenično-pravne kompleksnosti i ograničenosti kratkim rokovima, postupak ispitivanja povrede prava i sloboda nastavljen u 2019. godini.³

Izvještaj Zaštitnika za period od 01.01. do 31.12.2020. godine nije izašao do sačinjavanja istraživanja o nasilju nad ženama u politici, no u konsultacijama sa predstavnicom ove institucije nismo došli do saznanja da je došlo do povećanja broja prijava diskriminacije po osnovu pola, tj po rodnoj osnovi.

Nažalost, iako su u poslednjih pet godina unaprijeđeni institucionalni mehanizmi za rodnu ravnopravnost u Crnoj Gori, žene se i dalje suočavaju sa različitim oblicima diskriminacije u političkoj, društvenoj i ekonomskoj sferi.

Solidan zakonodavni okvir Crne Gore za eliminaciju diskriminacije žena ima evidentno ograničen uticaj. Ovo potvrđuje mali broj žalbi na diskriminaciju po osnovu pola i roda, ukazujući da se moraju tražiti bolja sistemska rješenja koja će osigurati dalekosežniji normativni uticaj i adekvatan institucionalni odgovor na problem rodno zasnovane diskriminacije u društvu.

Konačno, pitanje rodno zasnovanog nasilja uređeno je Krivičnim zakonom (član 220) i Zakonom o zaštiti od nasilja nad ženama, koji je nastao na talasu prepoznavanja narastajućeg obima problema nasilja nad ženama. Skupština Crne Gore je 2010. godine donijela Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, a prilikom donošenja tog zakona prvi put su udruženo djelovale poslanice i ženske nevladine organizacije, što se pokazalo kao dobar način i put za ostvarivanje zacrtanog cilja. Ovo je i prvi i do sada jedini primjer udruženog djelovanja parlamentarki koji je započetu aktivnost doveo do cilja.

Crna Gora je među prvih pet država članica Savjeta Evrope potpisala i ratifikovala Istanbulsku konvenciju, koja je stupila na snagu u avgustu 2014. godine. Ovim važnim iskorakom u navedenoj oblasti pokazala je snažnu posvećenost suzbijanju svih pojava oblika nasilja, stavljajući akcenat na suzbijanje rodno zasnovanog nasilja. Ovom ratifikacijom država je preuzela obavezu da dalje unaprijeđuje zakone i institucionalni okvir, kroz usklađivanje s međunarodnim instrumentima za prevenciju nasilja nad ženama. Grupa eksperata za borbu protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (GREVIO⁴), kao nezavisno tijelo za praćenje ljudskih prava čiji je zadatak da prati primjenu Konvencije Savjeta Evrope o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici, u svom izvještaju pokazuje da je došlo do poboljšanja u ovoj oblasti, te da se stiče utisak da je nasilje u porodici oblik nasilja kojem je posvećeno najviše pažnje u zakonu i politici. Mjere koje tretiraju druge oblike nasilja nad ženama tek treba da dosegnu isti nivo sveobuhvatnosti, posebno kada govorimo o nasilju u javnoj sferi, uključujući nasilje nad ženama u politici, a što bi se najbolje postiglo opsežnijim političkim instrumentima koji bi obuhvatali sve oblike nasilja nad ženama u okviru istog fenomena rodno uslovljenog nasilja.

UNDP, u partnerstvu s Ministarstvom ljudskih i manjinskih prava i Delegacijom EU, već dugi niz godina radi na stvaranju pretpostavki za bolji zakonski okvir i institucionalni odgovor.

2 Izvještaj o zaštiti od diskriminacije sa stanovišta djelovanja institucije Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore za period 01.01 - 31.07.2018. GODINE, oktobar 2018.

3 Izvještaj o radu institucije Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore za 2018. godinu, Podgorica, mart 2019. godine

4 Ekspertska tijelo Savjeta Evrope za Konvenciju o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici poznatoj kao Istanbulska konvencija

Jedna od strateških mjera odnosila se na snažnije uvezivanje svih važnih partnera s političarkama koje djeluju unutar zakonodavnih institucija, kao i u izvršnoj vlasti, kako bi se osigurao snažniji i brži proces unapređenja zakonskog okvira i institucionalnog odgovora. Ženska politička mreža Crne Gore zagovara pooštavanje sankcija, te uvođenje kaznenih odredbi srazmjernih težini djela. Ono što je krovni zahtjev jeste „nulta tolerancija” na nasilje koje se prihvata kao model ponašanja u partnerstvu, u porodici i prelijeva se na cjelokupno društvo te otvara prostor za nasilje nad ženama u javnoj sferi. Radi potrebnih unapređenja, a u cilju bolje implementacije i preciziranja normi koje su stvarale probleme u primjeni ili bile alibi za njihovu nedovoljnu primjenu, Ženska politička mreža dala je prijedloge u formi izmjene zakona, pa očekujemo da će rad na ovim zakonima ubrzo biti nastavljen u saradnji s novim ministarstvom.

U Crnoj Gori, institucionalni mehanizmi za sprovođenje politika rodne ravnopravnosti su: Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Odbor za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore i institucija Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore, uz kontakt osobe iz svih relevantnih institucija koje su u obavezi da obavljaju poslove u vezi s postizanjem rodne ravnopravnosti, na nacionalnom i lokalnom nivou.

Odbor za rodnu ravnopravnost Skupštine Republike Crne Gore osnovan je 11. jula 2001. s mandatom da vodi računa o primjeni načela rodne ravnopravnosti. Međutim, ovaj odbor je prvi i jedini put bio matični odbor kada se donosio Zakon o rodnoj ravnopravnosti. Ovakva nadležnost odbora i način rada marginalizuje njegov uticaj, jer se svaki propis koji se donosi u Skupštini Crne Gore odnosi na žene i na muškarce i svaka politika, da bi imala jednak uticaj na žene i muškarce, mora biti analizirana iz rodnog ugla.

Vlada Crne Gore osnovala je Kancelariju za ravnopravnost polova na sjednici održanoj 27. marta 2003. godine. Zakonom o rodnoj ravnopravnosti, iz 2007. godine, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava određeno je kao nadležno za poslove u vezi s ostvarivanjem rodne ravnopravnosti, u čijem sastavu funkcioniše Odjeljenje za rodnu ravnopravnost od 2009. godine.

Nacionalni Savjet za rodnu ravnopravnost uspostavljen je 24. oktobra 2016. godine i predstavlja još jedan institucionalni mehanizam za postizanje rodne ravnopravnosti. Kao stručno-savjetodavno tijelo, formiran je radi razmatranja pitanja sprovođenja politike rodne ravnopravnosti na nacionalnom i lokalnom nivou, ali efekti njegovog djelovanja nisu bili vidljivi ni djelotvorni, pa se može steći utisak da je njegovo postojanje više zadovoljilo formu nego što je doprinijelo da stvari krenu na bolje.

Nijedan od navedenih institucionalnih mehanizama, akcionih i strateških dokumenata ne tretira pitanje nasilja nad ženama u politici kao narastajući problem, što dodatno potvrđuje značaj i važnost ovog istraživanja.

2.2 Društveno-politički kontekst rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori

Uprkos viševjekovnim naporima vezanim za rodnu dimenziju demokratije, testiranu kroz političku participaciju žena na mjestima odlučivanja, pokazuje se da je najsloženije izmijeniti svijest ljudi i da ne treba očekivati nagle i brze promjene.

Situacija u Crnoj Gori nije se bitnije razlikovala od zbivanja u svijetu. Posljednjih decenija dosta se uradilo na osnaživanju žena, što je dovelo do njihove veće participacije u političkom djelovanju, ali i dalje se ne može govoriti o ravnomjernom učešću žena u odlučivanju.

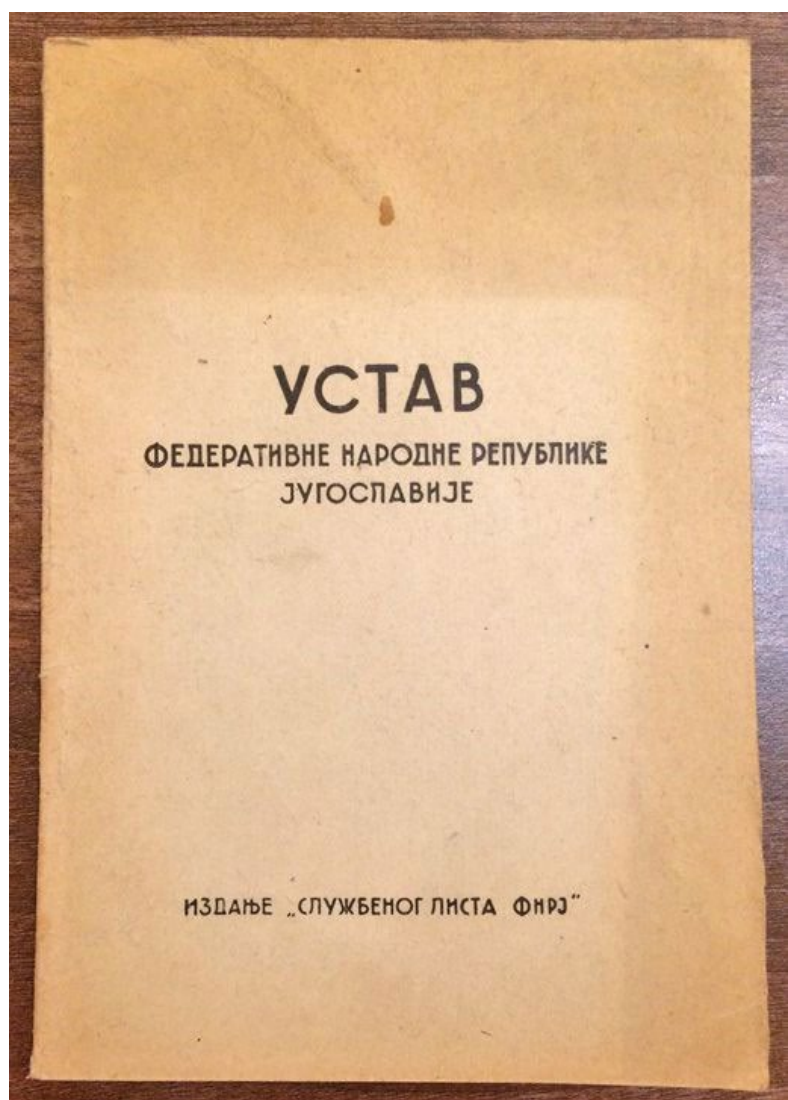
Višedecenijska borba za prava žena u Crnoj Gori, uključujući pravo glasa, otvorila je mogućnost stupanja na javnu i političku scenu, a samim tim sve veću participaciju i promjene u društvu, kroz prizmu ženskih politika. Ipak, Crna Gora je još uvijek daleko od cilja – potpune ravnopravnosti muškaraca i žena.

Istorijski posmatrano, može se reći da su žene Crne Gore mukotrpno i sa mnogo prepreka krčile svoj put na političkoj sceni i da se često dešavalo da se poslije velikih i hrabrih iskoraka vrate par koraka nazad.

Žene su se u Drugom svjetskom ratu priključile antifašističkom pokretu i učestvovalе u borbi za slobodu, ravnopravnost i društvo socijalne pravde. Ovo nije bila samo borba protiv fašizma već i borba za ostvarenje prava žena.

Osnivanje Antifašističkog pokreta žena za Crnu Goru i Boku, 1943. godine, bila je odskočna daska za početak emancipacije, ali i sama priprema za ono što će slijediti nakon završetka ratnih dešavanja.

Većina žena tog perioda bila je nepismena, okovana patrijarhalnim okvirima, posvećena kući, porodici, odgajanju djece i spremanju „muških glava” u ratne i radne zadatke.

Nakon okončanja Drugog svjetskog rata, žene Crne Gore su izvojevale najznačajniju pobjedu u istoriji ženskog pokreta, a to je Ustavom zagarantovano pravo glasa.

Godine 1945. žene Crne Gore prvi put u istoriji izlaze na glasanje i glasaju na izborima za poslanike za Ustavotvornu skupštinu Federativne Narodne Republike Jugoslavije (FNRJ), a u Ustavu Federativne Narodne Republike Jugoslavije, koji je donijet 31. 1. 1946. godine, kao i u Ustavu Republike Crne Gore iz decembra 1946. godine stoji:

Član 23

Svi građani, bez razlike pola, narodnosti, rase, vjeroispovijesti, stupnja obrazovanosti i mjesta stanovanja, koji su navršili 18 godina starosti, imaju pravo da biraju i da budu birani u sve organe državne vlasti.

Član 24

Žene su ravnopravne s muškarcima u svima oblastima državnog, privrednog i društveno-političkog života.

Za jednak rad žene imaju pravo na jednaku platu kao i muškarci i uživaju posebnu zaštitu u radnom odnosu.

Država naročito štiti interese matere i djeteta osnivanjem porodilišta, dječijih domova i obdaništa i pravom matere na plaćeno odsustvo prije i poslije porođaja.

Tokom 1946. donosi se i Zakon o braku kojim se garantuje ravnopravan položaj žena u bračnoj zajednici, no njihov položaj i dalje ostaje pod snažnim pritiskom običaja.

Tada počinje masovno opismenjavanje i radno angažovanje žena i uključivanje u društvene tokove, da bi nakon poslijeratne stabilizacije 50-ih godina ovo postalo manje važno državno pitanje, pa se ukidanjem AFŽ-a žene ponovo podstiču da se vrate kući, porodici, van javne i društvene scene.

„Početkom 50-ih započinje urušavanje AFŽ-a. Na IV kongresu AFŽ Jugoslavije, 1953. godine, odlučeno je da će rad sa ženama preći u nadležnost Socijalističkog saveza radnog naroda, u čijem će sastavu postojati 'ženska društva'. Glavni argument za ukidanje organizacije je da su žene s uspostavljanjem nove vlasti ostvarile svoja prava i da više nema potrebe za izdvajanjem ženskih političkih interesa. AFŽ-u se takođe prigovara da je za sebe 'prigrabio' politički uticaj na žene. S urušavanjem AFŽ-a počinje i opadanje političkog aktivizma žena u Crnoj Gori.” (Drugarice – Ženski pokret u Crnoj Gori 1943–1953 sa sajta www.muzejzena.me).

Ipak, pokret osviješćenih žena koje hoće i žele svoja prava ne posustaje. Prvenstveno su potaknute dešavanjima na svjetskoj političkoj i društvenoj sceni, vođene primjerom svojih saborkinja u drugim državama. Nizom međunarodnih dokumenata i njihovim prožimanjem kroz nacionalno zakonodavstvo malim ali značajnim koracima radi se na poboljšanju položaja žena u Crnoj Gori.

Uprkos naporima, politički pokret žena biva oslabljen gašenjem AFŽ-a 1954. godine i u decenijama koje slijede naponi usmjereni ka političkoj emancipaciji žena bivaju uspješno potisnuti, sa svega nekoliko procenata žena prisutnih u javno-političkom životu Crne Gore.

Političke promjene krajem devedesetih i uvođenje višestranačja podstiče novi feministički talas. Osnajene kroz regionalno djelovanje Pakta stabilnosti za Jugoistočnu Evropu, političarke pokreću pitanje učešća žena u politici i na mjestima odlučivanja.

Na konferenciji u organizaciji NVO Forum žena Crne Gore „Uloga žena u politici i procesima odlučivanja – kvota za žene neophodan početni mehanizam”, održanoj 2006. godine, sve parlamentarne stranke u Crnoj Gori potpisuju Deklaraciju o rodnoj ravnopravnosti u kojoj se pozivaju svi relevantni subjekti da:

- promovisu uravnoteženo učešće muškaraca i žena u odlučivanju kao prioritetni cilj u
- kontekstu evropske prakse koji se odnosi na jednake mogućnosti za muškarce i žene;
- izrade integrisanu globalnu strategiju za promovisanje uravnoteženog učešća muškaraca i žena u odlučivanju, koja obuhvata širok opseg mjera i uzima u obzir najbolje metode i opcije koje se primjenjuju u državama članicama EU;
- redovno prave i objavljuju izvještaje koji sadrže podatke o učešću žena na mjestima
- odlučivanja u političkom, ekonomskom, socijalnom i kulturnom životu, kako bi se na taj način dobio precizan uvid u stvarno stanje i promovisala svijest o potrebnim promjenama;
- osmisle stimulativne i mjere podrške za nevladine organizacije uopšte, a posebno za one koje su aktivno posvećene ovom cilju;
- insistiraju na upotrebi rodno senzitivnog jezika u javnim servisima na republičkom i lokalnim nivoima;
- insistiraju na uvođenju rodno senzitivne statistike;
- iniciraju i prate inicijativu za donošenje Zakona o izmjeni i dopuni zakona o izboru odbornika i poslanika u Crnoj Gori kojima će se uvesti kvote za manje zastupljeni pol i to: najmanje 30% žena na izbornim kandidatskim listama i najmanje 30% žena izabranih u predstavnička tijela na svim nivoima;
- iniciraju izmjene i dopune Zakona o političkim partijama kroz unošenje obavezujućih normi o zastupljenosti žena u organima partija najmanje 30%.

I ne možemo da se ne zapitamo: Da li potpis stvarno obavezuje političare? Da li mediji prozivaju i vrše stalni pritisak na političare kad potpišu ili javno obećaju nešto u vezi s rodnom ravnopravnošću, kao što to rade za druge teme? Očigledno NE. Ova deklaracija, koja je bila dobar osnov za sveobuhvatni društveni pritisak, koji je, međutim, izostao, najbolji je primjer za to. Iz tih razloga, a na osnovu iskustava koja pokazuju dosadašnje akcije u okviru parlamenta gdje udruženo djelovanje žena ne uspijeva da preskoči prepreke, UNDP prelazi na mnogo teži, dugoročniji, ali, pokazuje se i djelotvorniji, način rada sa ženama – kroz edukaciju, povezivanje i osnaživanje.

Tek deceniju nakon potpisivanja Deklaracije od strane svih predstavnika političkih partija stvaraju se uslovi da se žene u političkim partijama edukuju, osnaže, umreže, formiraju ženske političke forume u svojim partijama i konačno kreiraju međupartijsku mrežu – Žensku političku mrežu. Ova međupartijska mreža žena, već više od tri godine, načinom djelovanja i rezultatima potvrđuje da se radi o pažljivo i dobro osmišljenoj dobitnoj kombinaciji tj. receptu za uspjeh zajedničkog djelovanja žena. Od uvođenja višestranačja, broj politički aktivnih žena i onih na mjestima odlučivanja varirao je iz godine u godinu i do sada nije postignut međunarodno utvrđeni politički minimum učešća od 30%.

Nakon izbora 1992. godine u crnogorski parlament ušlo je 8,2% žena. Nakon izbora 1996. godine zastupljenost žena u Skupštini Crne Gore neznatno se povećala, da bi nakon izbora 1998. godine pala na 5,1%. Izbori održani 2001. godine donose više nego stoprocentno povećanje, iako se procenat žena od 10,4% može okarakterisati kao izuzetno nizak. Saziv Skupštine iz 2002. godine pamti povećanje zastupljenosti žena na 13,3%, da bi se već u sljedećem sazivu od 2006. godine taj procenat smanjio na 11,1%.

U trenutnom sazivu Skupštine, od 81 poslanika 20 su žene ili 24,7%, ali je na konstituisanju bilo 18 žena ili 23, 5%, što je nešto niži procenat u odnosu na prošli saziv (2016–2020) pred kraj mandata, kada je zamjenom u posljednjoj godini došlo do rasta broja žena, tako da ih je bilo 24 ili 29,6%, a pri konstituisanju istog saziva Skupštine, 2016. godine, bilo je 19 žena ili 23,5%. Ovo povećanje nije posljedica poboljšanja položaja žena nego imenovanja muškaraca na veće funkcije i činjenice da su se žene nalazile „nagomilane“ na kraju lista.

Iako je Zakon o izboru odbornika i poslanika donijet 1998. godine, tek su nakon 13 godina i niza promjena ovog zakona, izmjenama iz 2011. godine, uvedene kvote kojima se partije obavezuju da na izbornim listama moraju imati najmanje 30% predstavnika/ca manje zastupljenog pola. Takođe, uvedene su sankcije da partije koje ne zadovolje ovaj uslov ne mogu učestvovati na izborima. Dodatno, izmjenom Zakona iz 2014. godine, propisan je obavezan raspored koji podrazumijeva da među svaka četiri kandidata na listi mora biti najmanje jedno lice manje zastupljenog pola. Takođe je propisano da ukoliko prestane mandat poslanici to mjesto zauzima sljedeća kandidatkinja s izborne liste.

Ova obavezujuća klauzula u izbornom zakonu bila je predmet višegodišnje borbe političarki, a ona je i danas ključni čuvar dosegnutog nivoa učešća žena u politici.

Dalji pomaci u ovom smislu predmet su tekuće borbe i zalaganja Ženske političke mreže za podizanje kvote na 40% i uz obavezni raspored koji podrazumijeva da najmanje jedan od tri kandidata na listi bude iz populacije manje zastupljenog pola.

2.3 Nasilje nad ženama u Crnoj Gori – pokazatelji dosadašnjih istraživanja

Tokom duge ljudske istorije, nasilje je u suštini na različite načine podsticano unutar društvene zajednice, predstavljajući izraz dominacije, pa i zloupotrebe moći jedne strukture društva nad drugom. U tradicionalnom društvu, položaj žene je jasno vezan za uloge koje se odnose na majčinstvo i domaćinstvo, a uloga muškarca je jasno vezana za njihovu ulogu „glave porodice”, „donosioca hljeba”, „autoriteta”, „domaćina” itd. U ovako uređenom tradicionalnom društvu, rodne uloge žena i muškaraca jasno su uređene i one su se, uprkos razvojnim društvenim dinamikama, najduže održale kao dio vrijednosnog sistema.

Tako treba i razumjeti da je suština nasilja upravo ukorijenjena u disbalansu moći koji je nastao usljed tradicionalnih uloga žena i muškaraca i različitih poimanja njihovih rodni uloga. Nasilje nad ženama predstavlja odraz ukorijenjenog patrijarhata u kom muškarci imaju dominaciju, dakle moć nad ženom, a nasilje je samo manifestacija te moći. Stoga je nedopustivo reći da uzrok nasilja nad ženama može i smije biti određeno ponašanjem žene, već je ovdje riječ o uzročnom stavu da žene treba da slušaju muškarce, da im je mjesto u kući i s djecom, s punim poštovanjem prema domaćinu i bez ohrabivanja za društveno isticanje, posebno liderstvo.

Ovi vrijednosni sudovi dalje se razvijaju u različite forme nasilja od onog individualnog, ka nasilju zajednice koje se pravda običajnim praksama, a danas je to institucionalno i strukturno nasilje, kao mehanizam za očuvanje struktura moći i dominacije koje su „oduvijek takve”.

Često se može čuti da je nasilje suštinski odraz nemoći. Na taj način nasilje možemo posmatrati i kao reakciju na stanje ugroženosti i straha od gubitka moći ili pozicije, pa je s tog aspekta važno sagledati fenomen nasilja u društvenoj, ali i političkoj ravni. Zato je cilj ove studije da utvrdi karakter nasilja nad ženama u političkoj sferi, način njegovog ispoljavanja i da demistifikuje njegov značaj i uticaj na sve društvene segmente.

Definicija nasilja nad ženama, po dokumentima Ujedinjenih nacija, glasi: „Nasilje nad ženama je ispoljavanje istorijski nejednakih odnosa društvene moći između muškaraca i žena koji su doveli do diskriminacije i dominacije nad ženama od strane muškaraca i do sprečavanja potpunog napretka žena. Nasilje nad ženama je jedan od osnovnih društvenih mehanizama kojim se žene prisiljavaju da budu u podređenoj poziciji u odnosu na muškarce. Nasilje nad ženama je prepreka u postizanju jednakosti, razvitka i mira.“

„Lično je političko“ – fraza je ženskog pokreta iz 1960-ih kojom se dovodi u pitanje dihotomija privatno/javno. Slogan se temelji na zaključku da sve žene imaju nešto zajedničko, a to je marginalizovan položaj žene u svim životnim sferama – od porodice, položaja u braku, na poslu, pa sve do političkog aktivizma. Taj marginalizovan položaj nisu žene same izabrale, niti je on posljedica manjeg interesovanja žene za politiku ili manjka „sposobnosti“, već je nametnut kroz patrijarhalni odnos, koji je pustio duboko korijenje u sve društvene segmente. Na taj način bitno su sužene mogućnosti žena, kao i stvar izbora u takvom društvenom položaju.

Nasilje nad ženama ima neraskidivu vezu s patrijarhalnim odnosom prema ženama u jednom u društvu. To je društveno pitanje o muškoj dominaciji i seksizmu koje ne može nestati samo kroz rast feminističkog pokreta i feminističkog osvješćivanja žena i muškaraca, već je potrebna sistemska i temeljna promjena zakonskog okvira, institucionalnog postupanja i odgovornosti svih da stvorimo kulturu nulte tolerancije prema nasilju.

Upravo visok stepen društvene tolerancije nasilja nad ženama predstavlja jasan pokazatelj da su patrijarhalne vrijednosti naglašeno prisutne u Crnoj Gori. Tako, recimo, kada je u pitanju nasilje nad ženama u privatnoj sferi, u partnerskim i bračnim odnosima, prema istraživanju UNDP-a, četiri od deset građanki Crne Gore, starosti od 15 do 65 godina, tokom života iskusilo je bar jedan od četiri tipa partnerskog nasilja – psihičko, ekonomsko, fizičko ili seksualno.

Problem neprijavlivanja nasilja, takođe, jasno ukazuje da smo daleko od izgrađenog sistema snažnih institucija i dostupnosti pravdi.

Građani vjeruju da je izostanak prijavljivanja slučajeva nasilja najčešće posljedica straha od nasilnika, kao i straha od osude javnosti.

Procjenjuje se da država na godišnjem nivou izdvoji 9,2 miliona eura za prijavljene slučajeve nasilja, dok je, ipak, neprijavljeno nasilje ostalo najskuplje, s najdalekosežnijim posljedicama, te na godišnjem nivou iznosi oko 233 miliona eura.

3. ISTRAŽIVANJE O POJAVNIM OBLICIMA NASILJA NAD ŽENAMA U POLITICI U CRNOJ GORI

3.1 Nasilje nad ženama u politici i razumijevanje konteksta

Međunarodna javnost koja se bavi pitanjem nasilja nad ženama u politici definiše tri ključne karakteristike ovog nasilja:

- Usmjereno je prema ženama, samo zato što su žene. Dakle, ovo nasilje je rodno zasnovano.
- Uvijek je praćeno seksističkim stavovima, uvredama, prijetnjama. Seksualno nasilje je takođe naglašena forma nasilja nad ženama u politici.
- Cilj mu je da obeshrabri žene – posebno je naglašeno prema ženama koje su vidljivije u politici.

Porastom broja žena uključenih u političke aktivnosti raste i učestalost i obim nasilnih aktivnosti u javnoj sferi od strane protivnika ovih procesa. Situacija u Crnoj Gori korespondira sa svjetskim dešavanjima, samo su načini i oblici nasilja nad ženama u Crnoj Gori drugačiji, zbog kulturoloških i ekonomskih razloga.

Iako međunarodni dokumenti, Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW), Pekinška platforma za akciju i Ciljevi održivog razvoja (SDG) garantuju prava žena da mogu učestvovati u političkim procesima u potpunosti, slobodno i uz svu sigurnost, veliki broj žena koje se bave politikom izložen je raznim vrstama nasilja. Ovo predstavlja kršenje njihovih temeljnih ljudskih prava i sloboda i dodatno obeshrabruje žene za bavljenje politikom.

Žene u Crnoj Gori, kao i žene u cijelom svijetu, suočavaju se s ovom pojavom i plaćaju veliku cijenu za svoj izbor da se bave politikom. Od njih se očekuje da ispune više standarde u odnosu na one koji se očekuju od muškaraca, više su izložene kritikama i osudama, i značajno više trpe nasilje.

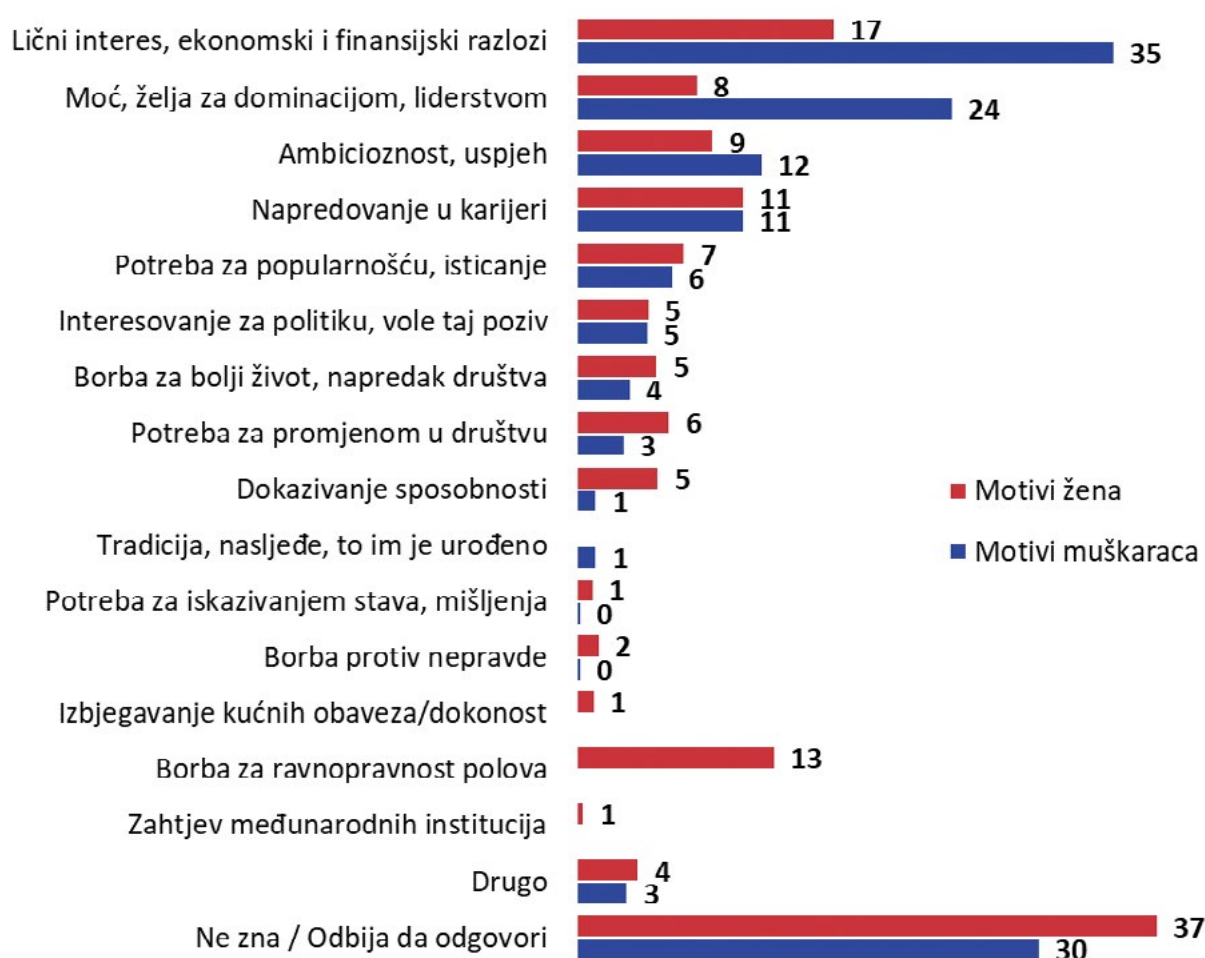
Rodno zasnovano nasilje u politici i na izborima postaje sve vidljivije i kreće se od eskalacije uznemiravanja, zastrašivanja, seksualnog i fizičkog nasilja nad ženama u javnom životu do rodno zasnovanih predrasuda prema ženama od strane javnosti i medija, sve do prisilnih ostavki na funkcije i ubistava žena u politici u najekstremnijim slučajevima.

U nedavnom istraživanju UNDP-a o stavovima i percepcijama građana o političkoj participaciji žena (2020) građani izražavaju nešto veću saglasnost i sigurnost kada su u pitanju motivi muškaraca za bavljenjem politikom, te približno trećina navodi da je to lični interes,

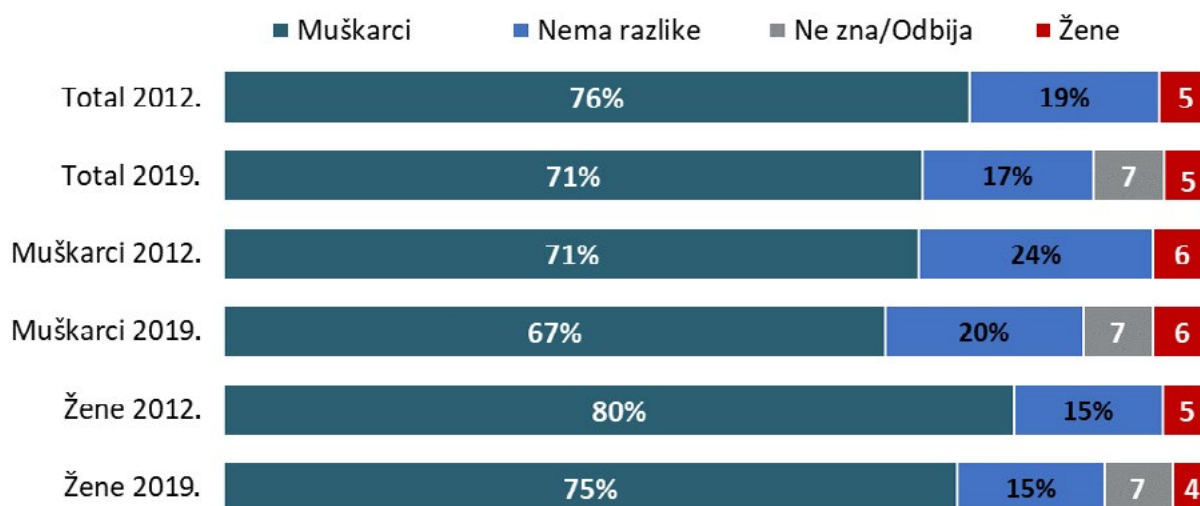
četvrtina smatra da su moć i želja za dominacijom među najvažnijim motivima, dok nešto više od desetine ističe ambicioznost, želju za uspjehom, te napredovanjem u karijeri kao najznačajnije motive.

U pogledu percepcije muškaraca i žena o motivima za uključivanje u politiku, jedina značajnija razlika ogleda se u tome što muškarcima nešto češće od žena smatraju da u osnovi motivacije muškaraca leži lični interes, ekonomski i finansijski razlozi.

Prema nalazima istog istraživanja UNDP-ja, kod velike većine građana, tri četvrtine, preovlađuje mišljenje da je muškarcima znatno lakše da napreduju u politici. Tek 5% građana navodi da je ženama lakše da napreduju u politici, dok oko petine smatra da u tom pogledu ne postoje razlike između muškaraca i žena.

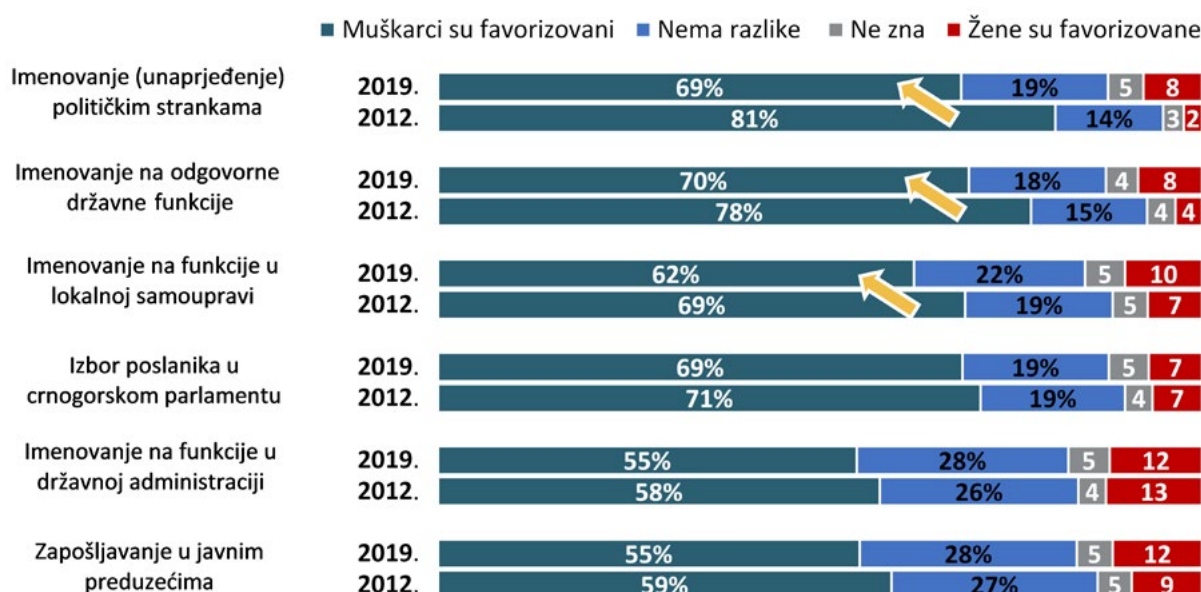
Grafikon 1: Motivi za bavljenje politikom

Grafikon 2: Napredovanje u politici

Kao najveća prepreka da se žene aktivno bave politikom, opažaju se privatne i porodične obaveze koje izdvaja preko polovine građana (Grafikon 2). Zatim slijede nedostatak podrške od strane porodice, te nedostatak ambicija, koje između dvije petine i jedne trećine građana smatra jednom od tri glavne prepreke. Kao značajne prepreke izdvajaju se još i nedovoljna kvalifikovanost, nedostatak finansijskih sredstava, te nedostatak podrške od strane birača ili partije, koje po četvrtina građana ubraja među tri najveće prepreke.

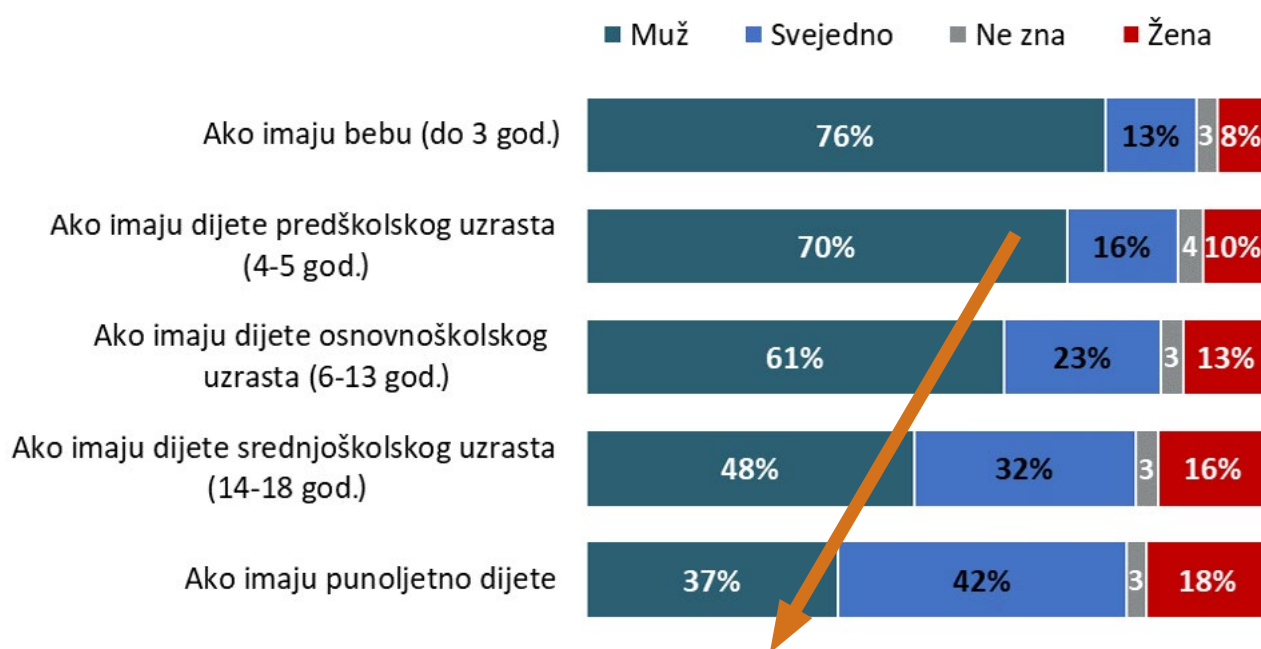
Zahtjevan crnogorski kontekst u kom se preferiranim nosiocima javnih funkcija vide muškarci, polako se mijenja i s porastom broja žena u politici raste i broj građana koji žene prepoznaju kao nositeljke javnih funkcija. U navedenom istraživanju u pojedinim oblastima, poput imenovanja na odgovorne državne funkcije i funkcije u lokalnoj samoupravi, te

Grafikon 3: Favorizovanje od strane političkih partija, po talasima

u političkim strankama, primjećuju se pomaci u odnosu na 2012. godinu, pa među građanima značajno opada učestalost odgovora da su muškarci u ovim oblastima favorizovani, a raste udio onih koji smatraju da se ženama daje prednost u odnosu na muškarce.

Ipak, privatna sfera za mnoge žene koje se bave politikom predstavlja značajnu odrednicu u percepcijama i shvatanjima javnosti o njima. Naime, crnogorska javnost, uprkos iskazanom trendu rasta u prihvatanju žena na javnim i političkim funkcijama, zadržava evidentno patrijarhalni stav kada je u pitanju politički angažman žena s djecom. Naime, građani smatraju da su djeca, dok god su maloljetna, odgovornost majki, te da u tim situacijama muškarci tj. očevi treba da se bave politikom. Tek u slučaju porodica s punoljetnom djecom mišljenje građana je da nije važno da li će muž ili žena ući u politiku. Generalno, međutim, dominira uvjerenje da je prikladnije da se muž bavi politikom. Muškarci značajno češće od žena tvrde da je prikladnije da se muževi bave politikom.

Grafikon 4: Prihvatljivost da se bračni partneri bave politikom zavisno od uzrasta djeteta

Posmatrajući, generalno, sveukupan društveni kontekst, koji je od presudnog značaja i uticaja na bavljenje politikom, stručna javnost se slaže da društvo u Crnoj Gori još uvijek nije otvoreno za političarke. Kako se navodi u pomenutom istraživanju, žene koje odluče da se bave politikom mogu se susresti sa stereotipima i neodobravanjem sredine da se bave ovim poslom.

Razlog leži u tradicionalnim uvjerenjima da je politika dominantno muška sfera, pa se onda postavlja pitanje koliko bi društvo ozbiljno shvatalo jednu ženu političarku. Potom, veoma je važna i podrška sopstvene porodice. Navodi se da, ukoliko je žena potencijano visoko pozicionirana političarka, može lako biti meta „prljavih kampanja“, a u tom slučaju je često na udaru i njena porodica. Od ostalih prepreka za bavljenje politikom, navodi se i nedovoljno iskustva u javnim nastupima, nedostatak ambicije i sigurnosno-bezbjednosni razlozi.

Kako žene kroz istoriju nisu bile dovoljno prisutne u javnom i političkom životu, mlađe generacije žena nemaju toliko primjera dobre prakse na koje bi mogle da se ugledaju kada započinju svoju političku karijeru.

Od žena se očekuje ispunjavanje mnogih preduslova koji se ne nameću muškarcima, pa se dodatno preispituju njihova stručnost, obrazovanje i sposobnost, ali i njihov izgled i lični život.

Nakon početnih prepreka vezanih za različite kriterijume za utvrđivanje istih referenci za muškarce i žene, političarke se suočavaju s pritiskom javnosti, zasnovanom na specifičnoj društvenoj kulturi, koja je na prilično niskom nivou, s naglašenim patrijarhalnim stavovima. Žene su izložene uznemiravanju, seksističkim i vulgarnim uvredama, kako šire javnosti, tako i svojih kolega, a koji nisu u vezi s kritikom njihovog političkog djelovanja, već su često svedeni na krajnje lični nivo uvreda.

U Crnoj Gori, do sada, nije vršeno istraživanje rodno zasnovanog nasilja nad političarkama, a takođe je mali broj dostupnih istraživanja drugih zemalja. Nedavno istraživanje NDI „Politička participacija i nasilje nad ženama u politici jugoistočne regije”, u kojem je učestvovalo 72 ispitanika i ispitanice, obuhvatajući političare i političarke iz Albanije, BiH, Kosova, Rumunije, Srbije i Crne Gore, svojim rezultatima je pokazalo da je nasilje nad političarkama prisutno, da na način i intenzitet ispoljavanja donekle utiču kulturološke razlike, ali i da još uvijek ne postoji adekvatan odgovor na ovakvo nasilje.

Uzimajući u obzir obim problema nasilja nad ženama u politici, cilj ove studije je da osvijetli ovo pitanje i da skrene pažnju odgovornim pojedincima, pojedinkama, institucijama, političkim partijama i društvu u cjelini na ovu izuzetno zabrinjavajuću pojavu, čije narastanje ne smije biti prihvatljivo u jednom demokratskom društvu. Naš cilj je da ukažemo na problem i damo preporuke pomoću kojih se može obezbijediti adekvatan institucionalni odgovor kroz sistemsko otklanjanje prepreka za ravnopravno učešće žena u politici, a samim tim i demokratizaciju društva u cjelini.

3.2. Metodologija istraživanja

Kroz istraživanje o nasilju nad ženama u politici ovo kompleksno pitanje sagledava se kvalitativnom metodom, usmjerenom ka dobijanju odgovora na sljedeća pitanja:

- Da li se u Crnoj Gori prepoznaje nasilje nad ženama u politici i koliko je ono prisutno?
- Koji oblici nasilja nad ženama u politici se manifestuju u Crnoj Gori?
- Kako nasilje doživljavaju i tumače političarke?
- Da li postojeći nacionalni zakonski i strateški okvir štiti žene od nasilja u politici?
- Koju ulogu treba da imaju političke partije, zakonodavna tijela, mediji i institucije u rješavanju ovog problema?
- Kako prevenirati i zaustaviti nasilja nad ženama u politici u Crnoj Gori?

Da bi se dobili odgovori na postavljena pitanja, korišteni su kombinovani istraživački metodi kao i postojeći rezultati dostupnih istraživanja o ženama u politici u Crnoj Gori. Kvalitativno istraživanje sprovedeno je kroz anonimni anketni upitnik, zatim dubinske intervjuje i neposredno istraživanje na terenu.

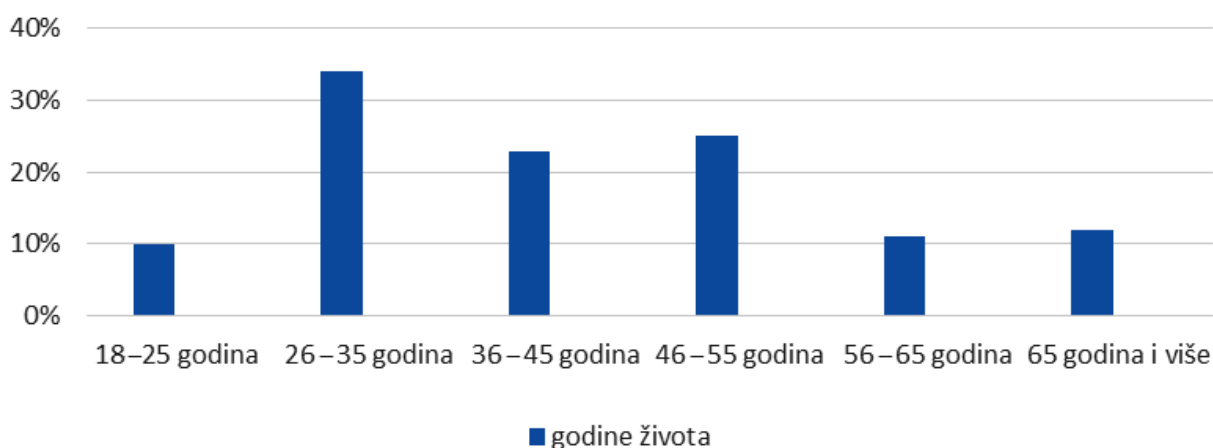
U istraživanju kroz anonimne upitnike učestvovalo je 86 političarki, dok je kroz dubinske intervjuje učestvovalo 18 političarki. Korišteno je istraživanje UNDP-a o ženama u politici iz 2012. godine, kao i uporedno istraživanje urađeno 2020. godine.

Brojni mediji korišteni su kao bogat izvor primjera nasilja nad ženama u politici i to kao slikoviti primjeri, ali, nažalost, ne i kao iscrpna lista.

Istraživanje je realizovano uzimajući u obzir regionalnu zastupljenost, lokalni i državni nivo, starost, obrazovanje, bračni status, pripadnost različitim političkim partijama, edukacije o rodnoj ravnopravnosti.

Od svih anketiranih, 46,5% ispitanica je iz centralne regije Crne Gore, dok je četvrtina ili 24,4% iz sjeverne regije države, što odgovara rasprostranjenosti stanovništva, ali i koncentraciji nacionalnih institucija u Glavnom gradu.

Dobna struktura ispitanica odgovara strukturi učešća žena u političkom životu partija, te je preko 80% ispitanica starije od 26 godina, a 45% ispitanica starije je od 35 godina. Najiskusnije političarke, u dobi preko 45 godina, činile su trećinu ispitanica.

Grafikon 5: Struktura ispitanica po životnoj dobi

Imajući u vidu značajan uticaj privatnog života na politički rad, pitali smo političarke o bračnom statusu, te su polovinu učesnica istraživanja činile neudate ili razvedene žene, a polovinu političarke koje su u bračnoj zajednici.

Takođe, s obzirom na duboko ukorijenjeno mišljenje da su žene koje su zasnovale bračnu zajednicu ili imaju djecu u manjoj mjeri zastupljene u politici i da to predstavlja značajnu prepreku za politički aktivizam, u ovo istraživanje uključili smo 56% ispitanica koje imaju djecu, od kojih 29% ima jedno dijete, a 18,7% ima troje ili više djece.

Kada je u pitanju obrazovna struktura naših ispitanica, 86% ispitanica ima visoku školsku spremu, 17,4% završilo je poslijediplomske studije i imaju magistraturu ili doktorat, a 14% ispitanica je svoje obrazovanje okončalo nakon srednje škole.

Većina ispitanica ili 62,8% svoj profesionalni angažman opisuje kao zaposlenje u institucijama, dok od toga procenta tek 15,1% navodi da se nalazi na poziciji imenovanog ili izabranog lica, što nam govori i o samim pozicijama moći prilikom odlučivanja, a 16,3 % ispitanica navodi da su zaposlene u privatnom sektoru.

Istraživanje smo sproveli među politički aktivnim ženama u Crnoj Gori koje su uključene u političke aktivnosti tokom vremenskog perioda različitog trajanja. Više od 50% ispitanica bile su žene s preko deset godina političkog iskustva, dok je četvrtina ispitanica tek uklju-

čena u politiku, s najviše pet godina političkog aktivizma. Preko 50% ispitanica su članice opštinskih odbora i članice glavnih odbora političkih partija, dok se taj broj smanjuje kako idemo ka većim pozicijama moći i odlučivanja.

Svaka druga ispitanica ili 59% članica je opštinskog odbora, 52% je u glavnom odboru, a tek svaka deseta je u predsjedništvu partije.

Upitnik od 36 pitanja bio je anonimn, kao i dubinski intervjui s političarkama. Posebnu zahvalnost dugujemo političarkama, njih osam, koje su dale doprinos ovom istraživanju iz ugla sopstvenog iskustva i suočavanja s nasiljem u politici. Poštujući anonimnost, svi navedeni primjeri su depersonalizovani, izuzev onih za koje imamo saglasnost za upotrebu u svrhu ovog istraživanja.

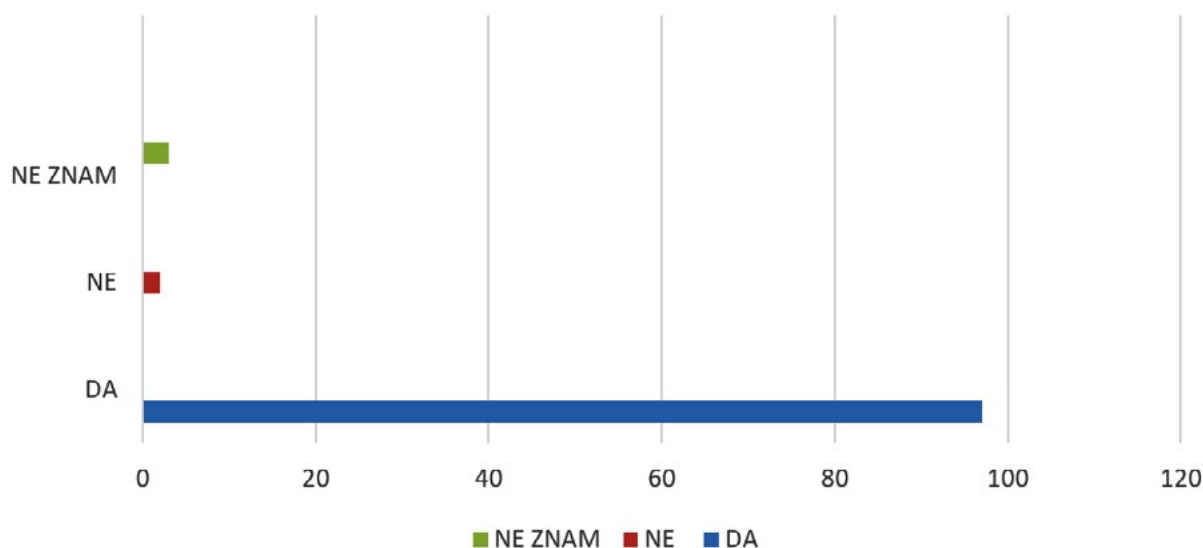
3.3. Nalazi istraživanja

3.3.1. Stavovi i percepcije o nasilju nad ženama u politici u Crnoj Gori

Crna Gora je ratifikovala skoro sve međunarodne ugovore, Ustavom je propisala da su muškarci i žene ravnopravni i obavezala državu da vodi politiku jednakih mogućnosti za žene i muškarce, usvojila je antidiskriminacione zakone, donijela strategije, akcione planove i protokole. Tu su i institucionalni mahanizmi, forumi žena u političkim partijama.

Ravnopravnost polova dio je agende skoro svih političkih partija. Sve je to vrijedno pohvale, sve su to značajni pomaci postignuti intenzivnim radom UNDP-a, u partnerstvu s političarkama, uz finansijsku podršku EU, u periodu od 2011. godine.

Činjenica je, međutim, da mnogo većom brzinom usvajamo moderne zakone i strategije nego što uspijevamo da promijenimo svakodnevni život žena i smanjimo stepen diskriminacije. Svakoga dana žene se suočavaju s ogoljenim ili prikrivenim formama isključivanja, omalovažavanja, uznemiravanja, ponižavanja i nasilja, samo zato što su žene. Samo mali broj ovakvih traumatičnih iskustava zabilježi zvanična statistika, ali i ti nepotpuni podaci dovoljno su alarmantni. U želji da razumijemo opšte prisutan stav među političarkama o diskriminaciji žena u Crnoj Gori, pitali smo: „Da li su žene u Crnoj Gori diskriminisane?”.

Grafikon 6: Da li su po vašem mišljenju žene u Crnoj Gori diskriminisane?

Čak 90,7% naših ispitanica smatra da žene jesu diskriminirane, što je zabrinjavajuće iz ugla posmatranja obima problema, ali ujedno ohrabrujuće, jer su političarke evidentno svjesne i saglasne u pogledu postojanja diskriminacije.

Naše ispitanice su u razgovoru navodile diskriminatorne situacije koje uključuju diskriminaciju na tržištu rada, diskriminaciju nad ženama u politici, nasilje nad ženama.

Primjeri su široko poznati i uključuju uručen otkaz prvog dana po povratku s porodijskog odsustva, ispitivanje o bračnom stanju ili planiranju porodice tokom intervjua za posao itd. Društvene prepreke za aktivnije bavljenje politikom, koje političarke spontano navode, jesu: patrijarhalni stavovi u našem društvu, predrasude, nedovoljan interes političkih partija za veće učešće žena i teško promjenljiva „muška pravila igre”.

Duboko ukorijenjene patrijarhalne norme oblikuju crnogorsko društvo, nameću mišljenje da je ženama mjesto u kući, a ne u javnom i političkom životu, te da žena prvenstveno treba da je supruga i majka, kao i da politički angažman ne smije „ugroziti” njenu tradicionalno najvrjedniju ulogu.

Ovako ustanovljen vrijednosni sistem neminovno uvezuje nizak stepen porodične podrške, preopterećenost poslom u kući i brigom o porodici, zbog neproporcionalne raspodjele kućnih poslova, koji sveukupno stvaraju naglašeno nepovoljne uslove za bavljenje politikom.

„Cijeli komšiluk je sažaljevaao mog supruga i djecu, jer sam ja bila, po njihovom mišljenju, loša majka i supruga, zato što sam često bila odsutna od kuće, ali se niko od njih nije pitao koliko vremena spavam i kako sve postižem. Ja sam unaprijed bila osuđena.”

Političarka, 57 godina

Istraživanje ukazuje da političarke kao **najveću prepreku za aktivnije uključivanje u politiku navode upravo patrijarhalne stavove (58,1%). Predrasude je identifikovalo njih 48,8%**. Potom, kao glavne prepreke, slijede nedovoljni interesi političkih partija koji su bili prepreka skoro polovini političarki (44,2%).

„Ušla sam u politiku kao izgrađena ličnost, ali sam lavovski morala da se borim sa muškim kolegama, koji su željeli da me stave na političke margine, da me nema i da ne odlučujem.”

Političarka, 64 godina

Političke partije i parlamenti neprestano se razvijaju, odražavajući promjene u društvu i očekivanja su da upravo ove organizacije i institucije moraju biti primjer i pružiti model pluralističkih, ravnopravnih, tolerantnih društvenih odnosa. Nagli porast broja žena u parlamentu posljednjih godina predstavlja važan korak ka postizanju principa bitnih za demokratiju, ali rastuće prisustvo žena u parlamentu nije nužno pratila promjena u kulturi političkih partija i parlamenta, prilagođavanje i razvijanje adekvatnih metoda rada, strukture i normativnih prioriteta.

Iako je prilikom ulaska žena u parlamente ključan u građenju participativne demokratije, očigledno žene na određen način remete uspostavljeni poredak. Tako često narativi o tradicionalnim ulogama žena, koji su puni poštovanja prema „uzvišenosti“ uloge žena, u svojoj suštini predstavljaju aktivan otpor prema njihovom političkom angažmanu.

Posebno zabrinjava opšta „kultura otpora“ prema ženama u politici jer taj otpor doprinosi sveukupnom lošem imidžu politike. Česta interpretacija politike kao nužnog zla, koje je „prljavo“ polje rada i kao takvo ne odgovara „senzitivnosti“ žena, takođe se smatra neprihvatljivim u političkoj kulturi te generiše stereotipe i predrasude o različitostima žena i muškaraca koji dugorično i hronično blokiraju žene da ravnopravno učestvuju u političkom životu.

„Politika je prljav posao. Ti si dobra žena. Nije to za tebe. To su bili najčešći komentari za moje bavljenje politikom.“

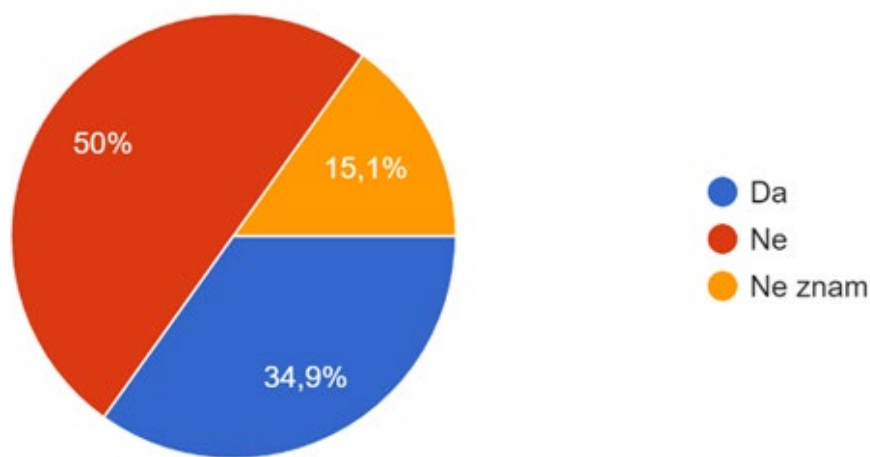
Političarka, 51 godina

Napori da se političke partije i parlamenti odgovorno odnose prema ovom problemu i aktivno pozabave njime – posebno definišući funkcionisanje na bazi inkluzivnosti, reprezentativnosti i odlučne spremnosti za postizanje rodne ravnopravnosti – često ostaje na nivou retoričkih ravni. Izostaje ozbiljnija pomoć kako parlamenta, tako i političkih partija, ali i institucionalnih mehanizama za postizanje rodne ravnopravnosti, čime se direktno doprinosi kočenju napredovanja žena prema jednakosti i podrivaju temelji demokratije.

Tradicionalizam koji njeguje patrijarhalno ustrojstvo sistemski gura žene iz sfere javnog u kontrolisanu sferu privatnog, njeguje društvene vrijednosti nastale na stereotipima i predrasudama, a to je, svakako, podstičući ambijent za seksizam i svakojake forme nasilja nad ženama u politici.

Izostanak odgovornosti političkih partija u bavljenju ovim pitanjem jasno prepoznaju i političarke, te na pitanje **da li se u njihovoj političkoj partiji dovoljno vodi računa o rodnim politikama** i položaju žena, posebno političarki, **čak polovina ispitanica (50%) odgovara negativno, dok svaka treća (34%) tvrdi da njena partija vodi računa o rodnoj ravnopravnosti**. Prema ovom pitanju nije moglo da se odredi 15% političarki.

Sveukupno, nečinjenje i pasivna tolerancija diskriminacije često su dio široko postavljenih predrasuda koje obeshrabruju žene na način što tvrde da „nisu stvorene za politiku“ ili „ne bi trebalo da se miješaju“ u politiku, dok za one koje se nalaze u politici najčešće će reći da su „dovedene rođake“ ili pak „ustoličene ljubavnice“ ili će im se spočitavati neadekvatan nivo stručnosti i zasluga da uopšte budu u politici.

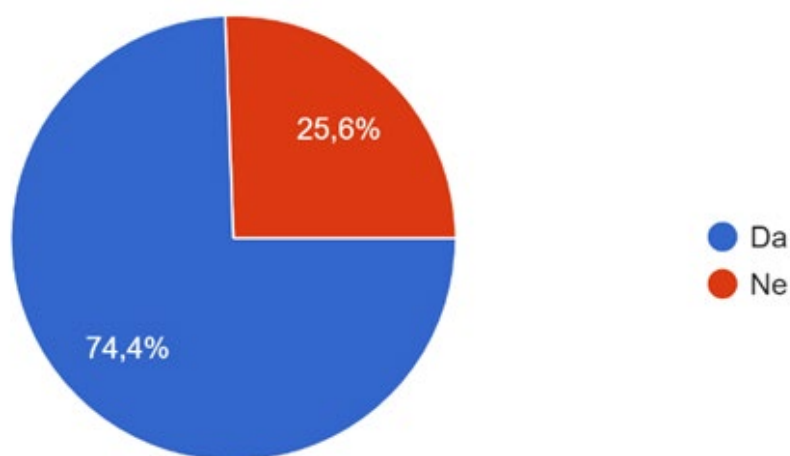
Grafikon 7: Da li vaša partija dovoljno vodi računa o rodnim politikama i političarkama?

„Kad nisu imali što da mi zamjere, jer sam radila 'kao magarica', onda su mi prišli ljubavnika iz rukovodstva partije.“

Političarka, 35 godina

„Kada sam na tajnom glasanju za Glavni odbor dobila duplo više glasova od kolega koji su bili poznatiji i mnogo iskusniji političari, rečeno je da me 'progurao' potpredsjednik partije jer je bacio oko na mene.“

Političarka, 43 godine

Grafikon 8: Da li ste tokom političkog rada svjedočili slučajevima nasilja nad političarkama?

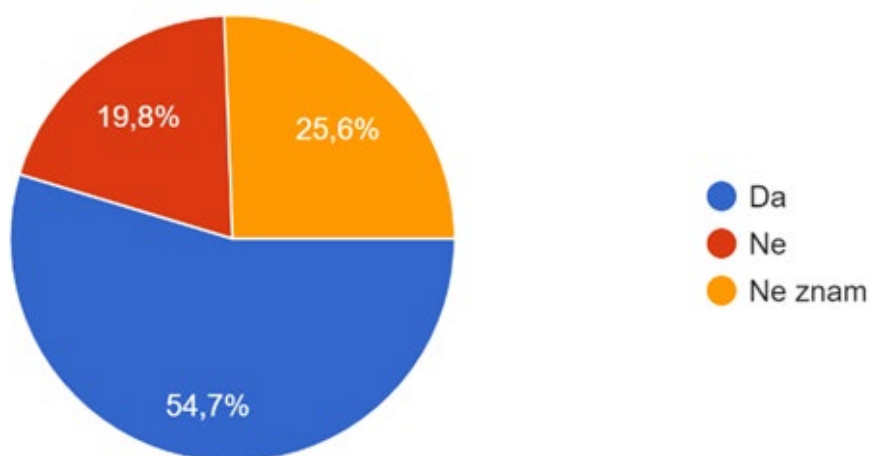
Dakle, žene koje se bave politikom više su nego svjesne da je u političkom životu Crne Gore prisutno nasilje nad ženama, a na to jasno ukazuju i podaci dobijeni ovim istraživanjem. Skoro tri četvrtine anketiranih političarki potvrđuje da su se tokom svog političkog rada susretale s nasiljem nad političarkama.

Kao što je već naglašeno, veća uključenost žena u političke procese, s jedne strane, povlači za sobom i veći stepen nasilja nad ženama u javnoj i političkoj sferi. Ovo nasilje dolazi u različitim manifestacionim formama – od zastrašivanja i prijetnji do omalovažavanja i tako dalje, a sve uzrokovano tradicionalnim shvatanjem žena kao društvenih aktera koji se moraju najprije brinuti o porodici dajući prioritet muškarcima kao sposobnijim, kompetentnijim, vrijednijim članovima društva, kojima po slijedu stvari pripada i dominacija. Nasilje se iz sfere privatnog seli u sferu javnog, čime se potvrđuje stav da se nasilje kao fenomen događa ženama samo zato što su žene i što postoji evidentan otpor da se žene prihvate kao ravnopravne s muškarcima.

„Vodili smo izuzetno ozbiljnu raspravu na Predsjedništvu, čim sam svojom argumentacijom poremetila tok koji su neke kolege priželjkivale, rekli su mi da bi red bio da odem da im skuvam kafu.”

Političarka, 49 godina

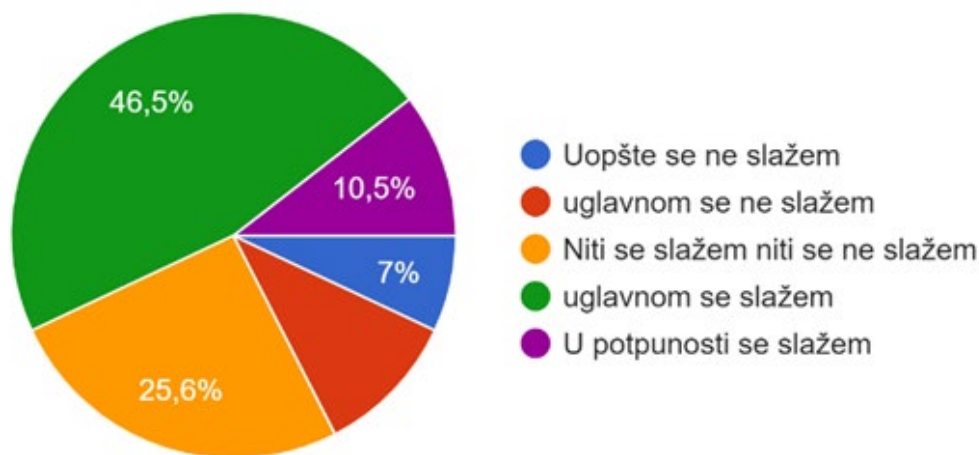
Percepcije o nasilju nad ženama u politici prati postupno sazrijevanje i kod samih političarki. Tako, kada pitanje iskustva nasilja nad ženama stavimo na ličnu ravan, dakle na svjedočenje o ličnom iskustvu s nasiljem, broj političarki s iskustvom nasilja ne opada u odnosu na broj političarki koje su bile svjedokinje nasilja. Naime, 68,6% ispitanica doživjele su ili bile neposredne svjedokinje nekog oblika nasilja nad političarkama tokom bavljenja politikom. Skoro 55% njih smatra da je to nasilje bilo rodno uslovljeno i da je izvršeno samo zato što se radi o ženi. U isto vrijeme, dvije od deset političarki (19,8%) nije prepoznalo seksizam u osnovi nasilja, dok četvrtina (25,6%) ne može da se odredi po ovom pitanju.

Grafikon 9:

Da li je nasilje koje ste kao političarka iskusili / ili mu svjedočili bilo rodno uslovljeno?

Ipak, čini se da je široko prihvaćen **stav o rasprostranjenosti nasilja nad političarkama**, pa se s ovom **tvrdnjom uglavnom ili u potpunosti slaže 57,1% ispitanica**. Tek nešto **oko 10% političarki neće se uopšte složiti da je ovo rasprostranjena pojava**, dok četvrtina njih (25,6%) neće imati stav po ovom pitanju.

Grafikon 10: Nasilje nad političarkama je široko rasprostranjeno.

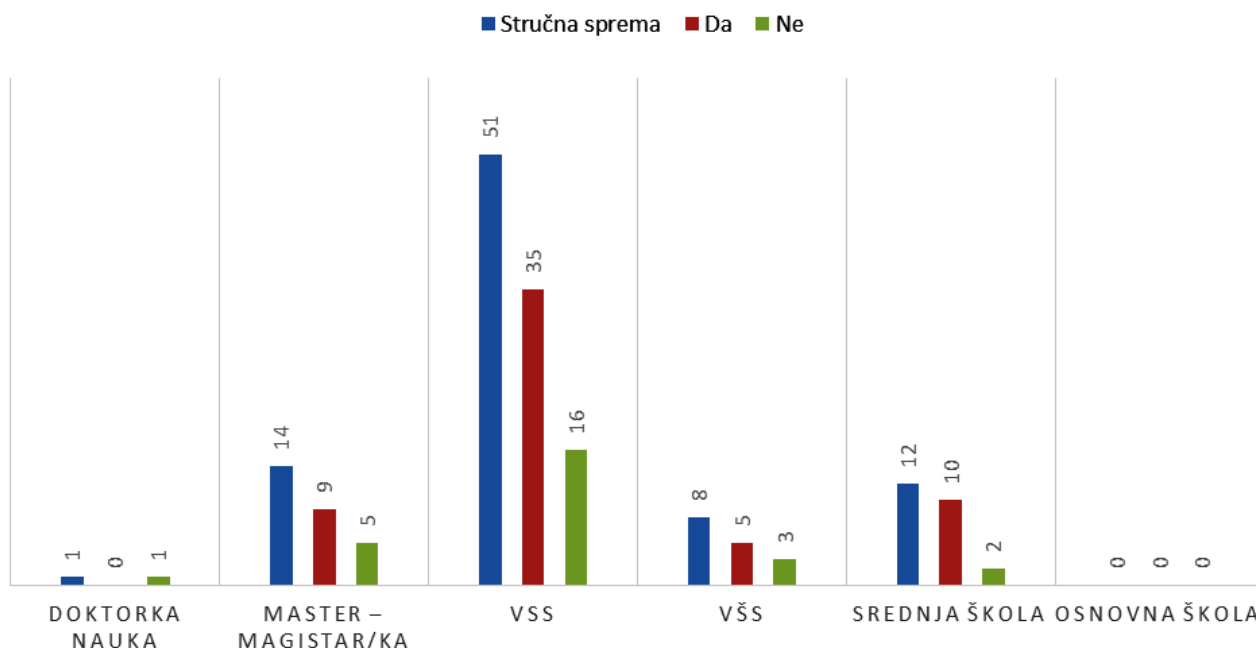
Ovi rezultati pokazuju da su žene koje se bave politikom u Crnoj Gori svjesne obima problema bilo da su ga same doživjele, bilo da su bile svjedokinje ili pak čule o tome iz medija ili nekog drugog izvora. Iako žene koje su u politici nerado govore o nasilju koje su preživjele, posljednjih godina sve češće se čuje njihov glas, a time pokazuje i spremnost da zahtijevaju punu odgovornost počinitelaca i traže institucionalni odgovor.

„Kad sam na Glavnom odboru iznijela stav suprotan onome što su govorili kolege članovi Glavnog odbora iz mog grada, prilikom povratka sa sjednice su mi skrenuli pažnju da u ime našeg grada neće govoriti žene, niti su ikad, da mi ne pada na pamet da pametujem više, jer me nisu tamo postavili da filozofiram, no da imaju neko mlado lijepo žensko čeljade kad nam mediji snimaju Glavni odbor da se vidi.“

Političarka, 40 godina

Nasilje nad ženama u politici ne poznaje godine ili obrazovni nivo. Istraživanje pokazuje da su žene različite starosne dobi i različitog nivoa obrazovanja iskusile neku formu nasilja u toku svog političkog rada. U poređenju sa Crnom Gorom, gdje je 68% političarki iskusilo ili neposredno svjedočilo nasilju nad političarkom, u istraživanju Interparlamentarne unije⁵

5 Violence Against Women in Politics, IPU, <https://www.iknowpolitics.org/en/learn/video/violence-against-women-politics>

Grafikon 11:

Da li ste tokom bavljenja politikom iskusili neku formu nasilja ili joj neposredno svjedočili?

navodi se da je na globalnom nivou 65,5% političarki koje su izjavile da su nekoliko puta, ili često, bile podvrgnute ponižavajućim seksističkim primjedbama tokom svog parlamentarnog mandata. Političarke su u ovom istraživanju navele da su u velikoj većini slučajeva takve primjedbe u parlamentu iznosile muške kolege – kako iz suprotnih stranaka, tako i iz njihovih vlastitih stranaka. Ispitanice su, takođe, rekly da su bile izložene seksističkim primjedbama i uvredama i na društvenim mrežama i, u manjoj mjeri, telefonom ili e-poštom ili tokom političkih sastanaka.

Dobijeni rezultati istraživanja Ženske političke mreže u Crnoj Gori pokazuju da nasilje nad političarkama ne pravi starosnu razliku, odnosno nasilnici ne prave razliku već su meta napada sve žene u politici, bez obzira na godine života, stručnu spremu, bračni status i sl.

Ispitanice su rekly da se moraju neprestano nositi sa stereotipnim percepcijama o svom izgledu, načinu na koji se izražavaju i ponašaju.

Njihovo pretjerano ili nedovoljno ženstveno ponašanje predmet je redovnih i široko rasprostranjenih komentara, napada i podsmijeha, a isto važi i za njihov bračni status, emotivni, seksualni i porodični život.

„Ne napreži ti tvoju lijepu glavu time kako ćemo mi voditi kampanju, samo se utegni i našminkaj sutra, ti si tamo samo da se slikaš” – komentar kolege nakon mojeg izlaganja na sastanku na kojem se utvrđivao tok kampanje i pravio plan za prvi dan.

Političarka, 33 godine

„Koliko sam puta čula – bolje bi ti bilo da nabaviš nešto muško, manje bi histerisala na sastanku.”

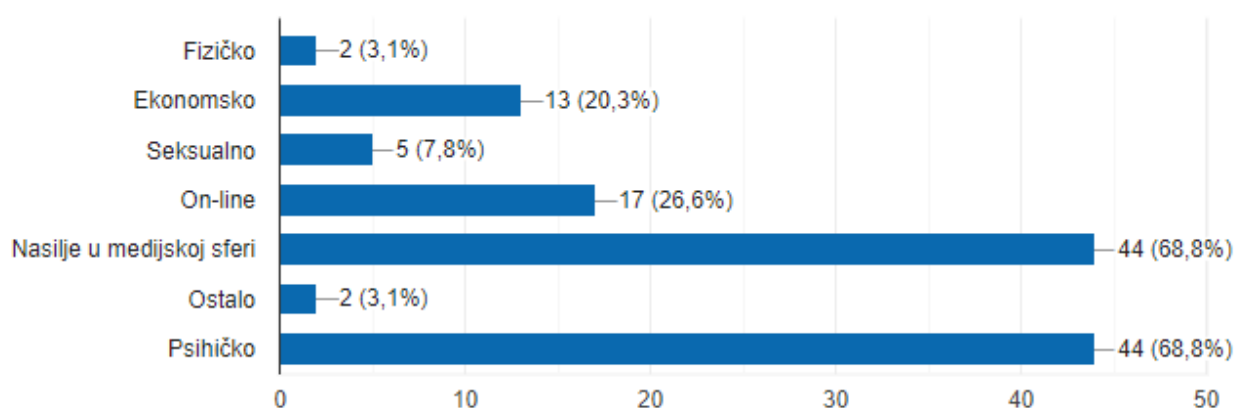
Političarka, 40 godina

„Pita li što onaj tvoj mrčo kod kuće. Mogu misliti kako je njemu sa tobom!”

Političarka, 45 godina

3.3.2 Vrste nasilja nad ženama u politici

Psihičko nasilje, kao fenomen, obuhvata svako neprijateljsko ponašanje ili aktivnost koji bi mogli prouzrokovati psihološku štetu, patnju i/ili strah i nelagodu, te smo o ovom, po prirodi veoma grubom i teškom, nasilju razgovarali s političarkama u Crnoj Gori. Ispitanice su anketirane na način da same odrede vrstu nasilja koju su iskusile ili su joj neposredno svjedočile.

Grafikon 12:

Tokom bavljenja politikom, koju vrstu nasilja ste iskusili ili joj neposredno svjedočili?

Od javnih oblika nasilja, naše sagovornice kao najučestalije prepoznaju psihičko nasilje i nasilje u medijskoj sferi. Grube i mizogine primjedbe o tijelu političarki ili njihovom izgledu ozbiljno podrivaju njihov osjećaj legitimiteta i kompetentnosti i nasilno ih stavljaju u funkciju objekta.

Ionako izražena patrijarhalna kultura, nizak stepen partijskog djelovanja da se obeshrabri seksizam, te nizak nivo parlamentarnog mehanizma zaštite praktično omogućavaju omalovažavajuće komentare o bračnom statusu ili privatnom životu žena, ili pak insinuacije o njihovom seksualnom životu, moralu, koji postaju jedina vrijedna ocjena za političarku po političkim kuloarima.

„Znali su mi često iza leđa reći – da je što valjala, našla bi do sada muža.“

Političarka, 35 godina

Ispitivanje potvrđuje da je ovaj vid nasilja do te mjere prisutan da ga one u svom političkom radu doživljavaju kao „sastavni dio posla” i da je to unaprijed utvrđena „cijena bavljenja politikom”. Ispitanice, takođe, nemaju nadu da će se stvari brzo promijeniti i stava su da će „još mnogo vode proteći” dok se na žene u politici bude gledalo kao na normalnu pojavu i dok stepen nasilja ne počne da opada.

„Ukoliko pokažete spremnost da se ozbiljnije bavite politikom, kolege će učiniti sve da vas u tom naumu spriječe. Kada pokažete da posjedujete više kvalifikacija od muških kolega, probaće da vas isključuju iz aktivnosti, a vrlo često će vas predstavljati drugima u lošem svjetlu i to sve traje dok sami ne odustanete.“

Političarka, 51 godina

Prilikom promišljanja fenomena psihičkog nasilja nad političarkama, treba imati na umu da se radi o ponašanju koje dovodi do trajnog ugrožavanja psihičkog i emocionalnog zdravlja i dostojanstva osobe koja je izložena nasilju. Psihičko nasilje najlakše se prepoznaje kroz omalovažavanje, etiketiranje, ignorisanje, vrijeđanje, ucjenjivanje, nazivanje pogrdnim imenima, ogovaranje, podsmijavanje, neprihvatanje, iznuđivanje, manipulisanje, prijetnje, zastrašivanje.

„Kazali su – neće nam ženturače voditi partiju.“

Političarka, 52 godine

Ovakav tretman žena u politici ima cilj da „odbrani poredak” muške dominacije, nanese štetu društvenom statusu političarke, ali i da „disciplinovanjem” obeshrabri žene da se bave politikom.

Studija Interparlamentarne unije, koja se bavila ovim fenomenom, ukazuje na nasilje koje je doseglo ekstremna ponašanja, kao što su ubistva, fizički napadi na političarke, ali i stalno prisutne prijetnje fizičkim i seksualnim nasiljem. Ne manje značajni su i drugi oblici sofisticiranijeg nasilja koje može imati oblik oduzimanja prava glasa na sastancima ili sjednicama gašenjem ili oduzimanjem mikrofona, upadanjem u riječ, seksističkim komentarijima ili dobacivanjem, fotografisanjem ili opisivanjem intimnih djelova tijela ili potenciranja tradicionalne „muške odgovornosti partnera” da joj zabrani bavljenje politikom i sl.

*„Kad god su željeeli da omalovaže činjenicu da sam članica rukovodstva partije – moju funkciju su, uz izgovor da traže rodno senzitivni izraz za funkciju sekretara, nazivali sekretarica, a ne sekretarka. Prilikom najavlji-
vanja ko je iz rukovodstva na sjednici, rekli bi sjednici prisustvuje pred-
sjednik i sekretarica partije. “*

Političarka, 49 godina

Da je psihičko nasilje nad ženama široko rasprostranjena pojava, pokazuju i rezultati naše ankete, jer ga od 86 anketiranih političarki njih 44, ili **skoro 70%, označavaju kao nasilje s kojim su se suočavale** u svom političkom radu. Politika, političke partije, parlament su dugo vremena bili isključivo muška arena vlasti i, nažalost, i danas ostaju organizacije i institucije u okviru kojih se vrste različitih seksističkih stavova prema ženama slobodno iznose u formalnim i neformalnim okvirima, nanoseći dalekosežnu štetu cijelom društvu.

„Bila sam žrtva psihičkog maltretiranja duže vrijeme, jer su se trudili da se u okviru moje partije priklonim drugoj struji i promijenim svoj stav.”

Političarka, 56 godina

*„Stalno su me držali van sistema. Dogovorimo se kako nešto da završi-
mo, a sutra mi se saopštava naknadna odluka koju treba da ispoštujem.
Naravno, dogovorena bez mene, u kafani.”*

Političarka, 43 godine

Istraživanje Interparlamentarne unije navodi primjer Evropljanke, parlamentarke, koji na jednostavan i sveden način opisuje mizoginiju i svakodnevni stav dominacije nad ženama. Dakle, „ako žena glasno govori u parlamentu, ona će biti ušutkana sa prstom preko usnana, baš kao što to čine roditelji sa svojom djecom. To se nikad ne dogodi muškarcima na javnoj sceni kada govore glasno” – navodi ona. Ovo nasilje se ne zadržava samo u okvirima partija i parlamenta već se širi i putem medija.

Ponekad se dogodi da mediji nastavljaju širenje glasila, promovišu seksističko ponašanje ili ponavljaju mizogine komentare koji imaju za posljedicu nanošenje političke štete ženama.

CRNOGORSKI KNJIŽEVNI LIST

„... Da li je Predsjednica žena bez biografije? Postoji li u biografiji te, za prefinjeniji ukus, sasvim nerelevantne dame (naravno za jedan mediteranski mentalitet i estetski nazor, to jest pogled) makar jedan verifikovan podatak. O njoj se govori sa dosta odioznosti da je za mediteranski ukus dama bez šarma. Uz to i dama s dosta tvrdom kontinentalnom govorom fakturom, s beogradskim šatrovačkim slengom ispremetanih akcenata.”

„Kad je Klub poslanika obilazio opštinske odbore, redovno se dešavalo da najave kolege poslanike kao britke govornike, vrsne poslanike, a mene kao našu lijepu poslanicu.”

Političarka, 40 godina

Takođe, nije neobično vidjeti stereotipne slike političarki u medijima na kojima su hiperseksualizovane ili pak dehumanizovane ili ih prikazuju u prenaglašenim emotivnim stanjima.

Na globalnom nivou, 27,3% političarki vjeruje da su tradicionalni mediji o njima širili slike ili komentare koji su bili vrlo prezirni ili su imali seksualne konotacije.

„Kad je jedan od visoko pozicioniranih partijskih funkcionera tokom izbornog dana boravio u našem opštinskom odboru i prilikom čekanja rezultata par puta iskazao odobravanje za stavove koje sam iznosila, sljedećeg dana je iz rukovodstva opštinskog odbora plasiran komentar da je bio zaslijepljen mojim dekolteom, pa je vjerovatno zbog toga tako olako dijelio pohvale.”

Političarka, 35 godina

Dok se digitalizacija danas širom svijeta slavi kao civilizacijski pomak, za brojne političarke ovo je intenzivirana prijetnja više i još jedan kanal za vršenje nasilja.

Elektronsko nasilje ili nasilje nad ženama u politici putem interneta sadrži uznemiravajuće ili prijeteće poruke poslate elektronskom poštom, uvrjednive poruke SMS-om, omalovažavanje putem veb sajta, bloga i to sve protiv njene volje ili bez njenog znanja. Često se vrši i snimanje i distribucija slika i video-klipova kako bi se omalovažila političarka. Sve veći opseg interneta, brzo širenje i stalna dostupnost mobilnih informacija i snažno raširena upotreba društvenih mreža – proporcionalni su sve većoj raširenosti nasilja nad ženama na internetu, kao rastućeg globalnog problema.

„Svaki čas sam sa strahom gledala u telefon, ne znajući šta još mogu pročitati o sebi na društvenim mrežama. To je užasan pritisak.”

Političarka, 48 godina

„To što su mene blatili po društvenim mrežama sam i relativno lako podnosila, ali su počeli da mi diraju porodicu, što me jako pogađalo.”

Političarka, 51 godina

Nasilje nad ženama na internetu još uvijek nije u potpunosti definisano, a još manje pravno uređeno ni na nivou EU, a da ne govorimo o domaćem zakonodavstvu. Stručnjaci upozoravaju na to da je nasilje nad ženama na internetu povezano s ostalim oblicima nasilja nad ženama i da se vrlo rijetko pojavljuje kao samostalan oblik nasilja. Kada se radi o nasilju nad ženama u politici putem interneta, dostupna istraživanja pokazuju da su političarke nesrazmjerno češće žrtve određenih oblika nasilja na internetu u odnosu na muškarce. Žene koje se bave politikom, zbog svoje eksponiranosti i angažmana, dodatno su žrtve nasilja putem interneta. Na internetu je evidentna ekspanzija predstavljanja političarki kroz eksplicitno seksualne poruke, što za posljedicu ima stvaranje negativnog imidža u javnosti i svođenje političarke na seksualni objekat, uskraćujući im lično dostojanstvo.

Globalna studija o nasilju nad političarkama pokazuje da je nasilje putem društvenih mreža (Twitter, WhatsApp, Facebook), takođe, jako izraženo, a ispitanice su u 41,8 % slučajeva rekly da su imale iskustvo neadekvatnih slika ili komentara o njima koji se šire putem društvenih mreža.

Nažalost, primjera u crnogorskoj političkoj svakodnevici je mnogo, počev od fotomontaže kojom se poslanica postavlja u položaj oralnog zadovoljavanja poslanika, do crtanja kokoške na šeširu poslanice, potom poređenja veličine grudi poslanice i starlete, zatim pronalaženja bivših muževa kako bi se obezvrijedila bivša žena i prekorio njen politički rad kao nečasne otpadnice, konačno i kreiranje grafičkih crteža u kojima političarka seksualno zadovoljava svešteno lice itd, itd.

Kamere zabilježile skandalozno ponašanja poslanika vladajuće partije

Koleginici slikao pozadinu

Ilustracija: Naslov u štampanoj dnevnoj novini

U slučaju društvenih mreža, takva djela su obično anonimna. Iako počinitelji ponekad jasno ukazuju na svoje političke tendencije, ipak se lako sačuva anonimnost autora, dok se nasilje sa seksualnim, klevetničkim ili ponižavajućim konotacijama široko širi putem mreža.

Učesnice u istraživanju Ženske političke mreže u Crnoj Gori s lakoćom prepoznaju sveprisutno nasilje nad političarkama, a **on-line ili internet nasilje prepoznaje svaka četvrta političarka u Crnoj Gori (26,6%)**.

Ekonomsko nasilje nad ženama je skrivena kategorija rodno zasnovanog nasilja nad političarkama koja se ogleda u kontroli tokova novca. Ova forma nasilja uvijek podrazumijeva nejednaku dostupnost zajedničkim sredstvima, uskraćivanje ili kontrolisanje pristupu novcu i uskraćivanje prava koja proističu iz upravljanja ovim resursom.

Ekonomsko nasilje nad političarkama je specifičan oblik nasilja koji uključuje dovođenje žena u negativnu, nezgodnu i zavisnu materijalnu i finansijsku poziciju. O ekonomskom nasilju se manje govori nego o fizičkom, psihološkom i seksualnom nasilju, zato što su posljedice ovih vrsta nasilja vidljivije i češće su bile predmet interesovanja. Ipak, znatno manje je vidljiva kontrola i ograničavanje ili oduzimanje novca i uskraćivanje novca ženama za politički rad. Žrtve nasilja rijetko su svjesne da je to vrsta nasilja.

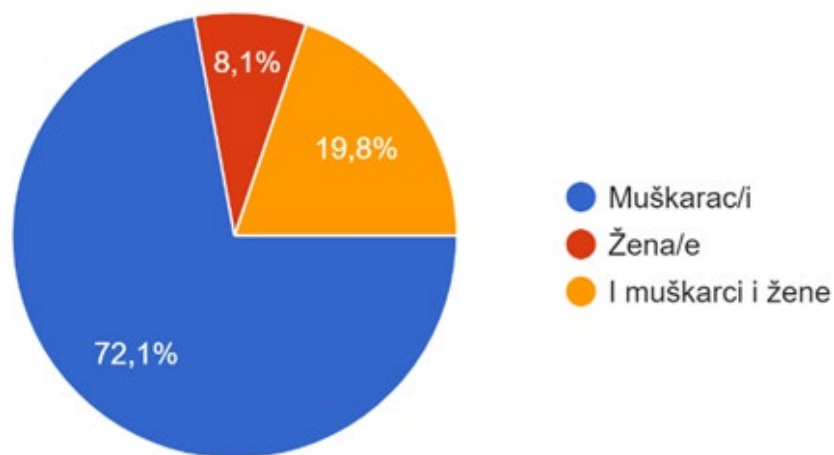
Političarkama se često sistemski uskraćuje pristup finansijskim i drugim resursima neophodnim za kampanju, profesionalni razvoj ili rutinske političke aktivnosti, a koji im pripadaju po zakonu i inače su dostupni njihovim muškim kolegama.

„Tri godine je predsjednik kluba držao prazna mjesta u dva odbora, jer sam ja bila na redu. Opšti interes bio je manje važan. Nikako se nije smjelo dopustiti da žene ojačaju.”

Političarka, 46 godina

Cilj ovakvog nasilja uvijek je dominacija nad ženama, obeshrabrivanje i tjeranje na odustajanje od zahtjeva ili stavova i konačno partijsko disciplinovanje kako bi one postupale po nečijim nalogima. Kao i drugi oblici nasilja, ekonomsko nasilje nad ženama obeshrabri političarke u aktivnom političkom učešću, umanjuje njihove šanse za efikasno obavljanje posla i dalje političko napredovanje. Koliko je ekonomsko nasilje moćno oružje u sprečavanju potpune uključenosti i ravnopravnosti žena u politici, pokazuju i rezultati istraživanja Ženske političke mreže. **Naime, ekonomsko nasilje nad ženama u politici iskusilo je 20,3% učesnica.**

Osim ekonomske zavisnosti koja ženu drži u podređenom položaju, odnosno značaja lične ekonomske samostalnosti, za naše istraživanje koje se tiče ženau politici možda je još „važniji” podatak o finansiranju i raspodjeli novca u okviru političkih partija.

Grafikon 13: Ko upravlja finansijama u vašoj partiji?

Iz dobijenih podataka vidi se da je upravljanje novcem i donošenje odluka o tome gdje i za šta se partijski novac troši još uvijek u rukama muškaraca.

Svega 8,1% anketiranih navodi da žena u njihovoj političkoj partiji upravlja finansijama, dok 19,8% tvrdi da to čine žene i muškarci, a značajna većina ili 72,1% ispitanica tvrdi da u njihovim partijama finansijama upravljaju samo muškarci.

Niti jedna politička partija u Crnoj Gori u svojim partijskim dokumentima nema predviđena posebna sredstva za finansiranje ženskih organizacija u okviru partije. Prepozna-

jući značaj ekonomske nezavisnosti žena u političkim partijama, Ženska politička mreža izborila se da se žene u političkim partijama osnaže kroz izmjene Zakona o finansiranju političkih subjekata i izbornih kampanja („Sl. list CG”, br. 3/2020 i 38/2020). Izmjenom su opredijeljena sredstva za finansiranje ženskih organizacija u okviru političkih subjekata u iznosu od 0,05% od operativnog budžeta države, odnosno 0,01% od operativnog (tekućeg) budžeta opštine.

„Ženski forum je imao svedene aktivnosti jer za nas nikada nije bilo para, uvijek je nešto drugo bilo važnije.”

Političarka, 47 godina

Seksualno nasilje nad ženama u politici predstavlja bilo koji seksualni čin, pokušaj ostvarivanja seksualnog čina, neželjeni seksualni komentar ili predlog koji je usmjeren protiv osobe i njene seksualnosti, a koji može počiniti druga osoba bez obzira na odnos sa žrtvom ili situaciju u kojoj se nalaze.

Seksualno nasilje karakteriše upotreba sile, prijetnje ili ucjene koje ugrožavaju dobrobit i/ili život same žrtve ili njoj bliskih ljudi. Seksualno nasilje nad političarkama podrazumijeva djela protiv polnog integriteta, uključujući seksualno uznemiravanje, seksualno iskorištavanje i neželjene seksualne komentare, pokušaj silovanja i silovanje, prijetnje od seksualnog nasilja, prisiljavanje žena na pružanje seksualnih usluga kako bi napredovale u političkoj partiji, dobile sredstva za kampanju ili prikupile podršku za određenu aktivnost, seksualno uznemiravanje na biračkom mjestu, stvaranje pornografskog sadržaja i njegova distribucija na mrežama i sl.

„Stariji kolega iz partije mi je prišao sa pričom da me je sanjao u kontekstu određene seksualne fantazije, ali nisam tome pridavala značaj.”

Političarka, 29 godina

„Nudili su mi da budem sa jednim kolegom političarem, kako bih dobila posao.”

Političarka, 44 godine

tičarke odvrte od bavljenja politikom. Takođe, u najvećem broju slučajeva (60,5%) nasilje je uglavnom motivisano čvrstim i jasnim stavovima koje su političarke zauzele po određenim pitanjima, a posebno ako rade na kontroverznim temama, poput odbrane ženskih prava.

Nerijetko, upravo političarke sa snažnim feminističkim stavovima češće postaju meta seksističkog ponašanja i nasilja u različitim formama. Političko rivalstvo javlja se kao motiv tek u 41,7% slučajeva.

Kako se žene više aktivno uključuju u politiku, tako se i ovaj vid nasilja češće pojavljuje. Osim direktnog uticaja, potpune lične diskreditacije političarke, poniženja, ucjene, ovaj vid nasilja ima i indirektan, produženi motiv – upozorenje drugim političarkama.

Učesnice ovog istraživanja (7,8%) navode seksualno nasilje kao prepoznatljiv vid nasilja nad političarkama u Crnoj Gori, dok je nešto manji broj ispitanica (3,1%) iskusilo fizičko nasilje.

Istraživanja na globalnom nivou pokazala su da se, u najvećem broju slučajeva, razlozi nasilja nad političarkama (61,5%) vjerovatno nalaze u namjeri da se poli-

„Kolega se zaletio da me udari jer sam iznijela svoj stav. Naravno, nije uspio jer nisam ni ja slaba, a i neke kolege su ga spriječile. Kažem neke, jer su neki, sa strane, čekali rasplet događaja.”

Političarka, 45 godina

Fizičko nasilje podrazumijeva primjenu fizičke sile prema drugoj osobi s namjerom i željom da se ona povrijedi i da se nad njom uspostavi kontrola i /ili da se kazni ili opomene. Najčešće se radi o udaranju, šamaranju, čupanju za kosu, guranju, grebanju. Nažalost, u političkom životu u Crnoj Gori zabilježeni su primjeri u kojima se radilo o rodno motivisanom fizičkom nasilju.

U sveukupnoj kulturi tradicionalizma, koja vrednuje patrijarhalne obrasce, često se pokazuje sklonost ka promovisanju maskulinog ponašanja koje u svojoj osnovi podstiče kulturu nasilnog ponašanja i dominacije, te osnažuje isključivanje dijaloga. Ovakva

kultura ženama u politici često nameće preuzimanje maskulinog modela ponašanja koji je po svojoj prirodi samo naizgled suprotan patrijarhalnom očekivanju ženstvenosti od žena. Naizgled je suprotan, jer patrijarhat, takođe, prepoznaje žene koje su dokazano dobre da liče na muškarce, pa jezički te pojave definišu kao potvrdu stabilnosti i moralnosti u izrazu „ćok-žena” ili kada hoće da se narugaju u izrazu „muškarača”. Tako političarke nerijetko prihvataju ove maskuline uloge i kao takve prihvataju nasilje kao neki manir u svom političkom radu. U tim primjerima političarki koje su preuzele maskulini model ponašanja često se može prepoznati govor s elementima nasilja, grubi verbalni napadi, kao i slučajevi fizičkog nasilja od strane ovih političarki.

„Rekao mi je da bi glasao za mene da nisam iz partije iz koje sam – jer sam ćok-žena.”

Političarka, 62 godine

3.3.3 Mediji i nasilje nad ženama

Održavanju ovakvog stanja, nažalost, doprinose i mediji. Izvještavanje medija je vrlo često stereotipno, podržava tradicionalne društvene vrijednosti, rodne uloge i karakteristike i ne doprinosi postizanju jednakosti u društvu. Ako ovome dodamo da su mediji jedan od ključnih kanala komunikacije političara sa svojim glasačima, ključni partneri u vođenju političkih kampanja, bazični instrument za podizanje političke kulture u jednoj zemlji, stiče se jasna slika povezanosti medijskog izvještavanja sa snažnim negativnim uticajem medijskog reprodukovanja nasilja nad političarkama.

Pitali smo političarke **kako vide odnos medija prema ženama u politici uopšte i većina anketiranih smatra da žene nisu dovoljno prisutne u medijima (87,2%), dok svaka deseta (9,3%) smatra da je zastupljenost žena u medijima dovoljna.**

Zanimljivo je ovdje povući paralelu o predstavljenosti žena u medijima kroz kvalitativnu analizu medijskih sadržaja, koju je za potrebe UNDP-a uradila novinarka Duška Pejović, a koja ukazuje na to da mediji i dalje dominantno koriste anahrone izraze poput „pripadnice ljepšeg pola” ili „nježniji pol” kojima se pospešuju stereotipi o ženama, stavljaju se u podređen položaj i određuje im se pozicija nedovoljno sposobnih i odlučnih da prihvate obaveze i odgovornost, donose odluke i sprovedu ih u djelo. Kada se ovi termini povežu s politikom, mogu ukazivati na dozu senzacionalizma, a primjer za to je naslov „Nježniji pol i politika: Zašto je ženama teže da uđu u političke vode nego muškarcima”.

Mediji i kroz fotografije kojima opremaju pojedine tekstove nastavljaju diskriminatornu i omalovažavajuću praksu koja podstiče mizoginu kulturu, pa se uz medijske članke na-

laze fotografije na kojima se npr. vide samo ženske noge u suknjama, dok se njihova lica ne prikazuju. Kroz ovu objektivizaciju žena u medijskim izvještajima one se doživljavaju kao tijela, kao seksualni objekti bez obzira na to o kojoj se oblasti života radi, uključujući i politiku. U većini medija žena koja je u politici snažno je urednički marginalizovana i može se naći u rubrikama koje se odnose na zabavu, sporedne stvari, lične ispovijesti i iskustva, tople ljudske priče, u rubrikama „društvo“, iako govore o političkim temama, što jasno potvrđuje stereotipe i hranjenje predrasuda.

Nadalje, dominantnim svođenjem političarki na objekte ovakvom uređivačkom politikom, insistira se na njenoj reproduktivnoj funkciji i privatnom životu, na njenoj ostvarenosti u ulozi majke, kao i osudi ukoliko se u toj ulozi nisu ostvarile, što jasno ukazuje na medijski trend održavanja nasilja nad političarkama.

U našem istraživanju 68,8% anketiranih političarki iskusilo je ili je svjedočilo nasilju nad političarkama u medijskoj sferi.

Koliko je važna uloga medija, pogotovo ukoliko se radi o neodgovornom izvještavanju i koliki je to problem u kreiranju društvene svijesti o političkom učešću žena, predložili su i odgovori na pitanje učesnicama ankete da navedu primjer jednog slučaja nasilja nad ženama u politici koji je ostao nevidljiv javnosti, a broj dobijenih primjera prevazišao je sva očekivanja i ukazao na ozbiljnost i značaj problema.

„Da su samo deseti dio onoga što smo neka koleginica ili ja postigle izmjenama zakonskih rješenja, mogla bih danas reći da mediji rade svoj posao odgovorno. Ovako, za nas javnost dugo nije znala, a radile smo kapitalne stvari.“

Političarka, 51 godina

Nova Vlada: Većina u primjerenim poslovnim kombinacijama, ali...

Premijer se, kao i gotovo svi ministri, odlučio za klasiku: tamno odijelo, svijetla košulja, kravata.

Neuporedivo zanimljiviji su, naravno, modni izbori ministarki

... Ministarkini ispucali krajevi kose.

... Ministarkin odjevni izbor više za ručak.

Da mediji mnogo više prate rad njihovih muških kolega, u potpunosti se slaže svaka treća političarka (33,7%), dok se svaka druga uglavnom slaže s ovom tvrdnjom (46,5%), što znači da se u većem ili manjem stepenu slaže čak 80,2%.

Da se mediji više bave njihovim izgledom i ličnim životom nego što je to slučaj s njihovim kolegama – **navelo je 72,1% političarki**. S ovom tvrdnjom se ne slaže tek 15,1% ispitanica.

Veoma rijetko žene koje su postigle ili izjavile nešto što je pozitivno za društvo dobiju mjesto na naslovnici ili „važnijim“ mjestima i taj postotak ne prelazi 10% svih naslovnica ili udarnih stranica medija. Ovakvom uređivačkom politikom mediji zauzimaju stav da „muška“ riječ ima veću težinu. Ovo

je posebno izraženo kada je riječ o politički angažovanim ženama, te se često više govori o njihovom izgledu i odjeći nego o onom što su uradile.

Mnogo je primjera medijskog nasilja nad ženama u politici s kojim smo svakodnevno upoznati, te je važno unaprijediti kvalitet medijskog izvještavanja, posebno ukoliko imamo u vidu značaj medijskog uticaja na formiranje javnog stava i pokretanje društvenih promjena, koje su neophodni elementi za politički rad.

Kada govorimo o nasilju nad ženama, posebno nasilju nad političarkama, problem moramo posmatrati iz dva aspekta. Jedan je način izvještavanja o nasilju koje se vrši nad ženama, a drugi se odnosi na nasilje koje mediji, svjesno ili nesvjesno, iz neznanja ili želje za senzacijom i većim profitom, čine ženama. Nažalost, nije rijetka pojava da čujemo i vidimo skandalozne, nedopustive i neprimjerene medijske priloge u kojima se političarke na najflagrantniji način vrijeđaju i omalovažavaju.

Ilustracija: Naslov u štampanoj dnevnoj novini

„Po portalima se komentarišu žene u politici uz pitanje 'S kim je ova bila?', pri tome ne posmatraju uopšte njene političke stavove i ono što ona zastupa. Polazi se sa stanovišta da žena mora biti s nekim da bi bila vidljiva u političkom smislu.”

Političarka, 34 godine

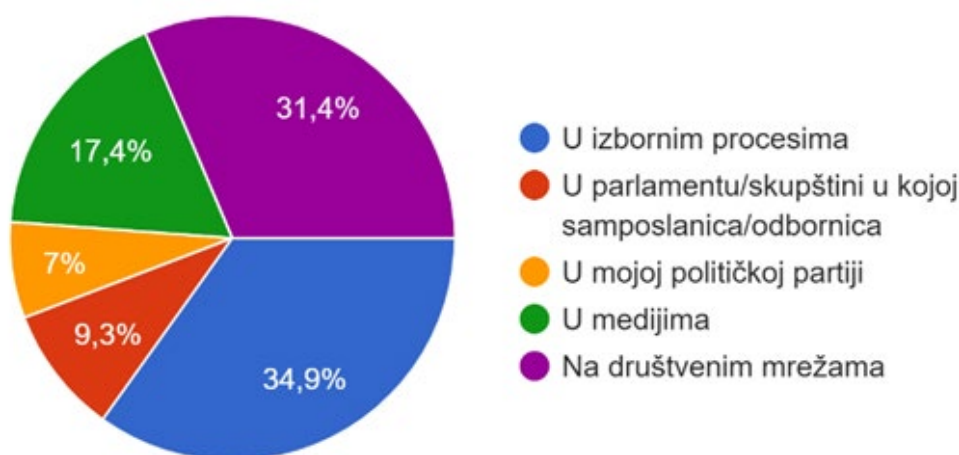
„Za četiri godine poslaničkog staža zaslužila sam dvije naslovne strane, jednu kada sam kupila stan i drugu kada sam slomila ruku. Valjda su novinari smatrali da ništa vrijedno pažnje nisam uradila.”

Političarka, 57 godina

O rodno zasnovanom nasilju mediji izvještavaju gotovo svakodnevno, što je pozitivan pokazatelj da je taj problem prepoznat, ali je i razlog za analiziranje načina izvještavanja i odgovornosti medija u procesu pokretanja rasprave o nasilju nad ženama kao društvenom problemu. Izloženost nasilju žena koje se bave politikom javlja se u političkoj partiji, u izbornom procesu, u parlamentu na lokalnom i državnom nivou, u medijima, na društvenim mrežama. Zato žene koje se bave politikom često kažu da su se navikle i da često ne primjećuju „nasilje nižeg intenziteta”, te da reaguju tek kad postane drastično, jer je ono dio njihovog političkog života.

Tako su političarke u Crnoj Gori na pitanje gdje i kada se najčešće javlja nasilje prepoznale društvene mreže (34,9%), zatim za vrijeme izbornih kampanja (31,4%), dok su na trećem mjestu mediji (17,4%), parlament je na četvrtom mjestu (9,3%) i konačno političke partije (7%).

Ova studija pokazuje da su društvene mreže postale mjesto broj jedan na kojem se vrši najintenzivnije nasilje nad političarkama, uključujući psihičko nasilje, posebno u obliku seksističkih i mizoginih primjedbi, ponižavajućih slika, zastrašivanja i prijetnji.

Grafikon 14: Gdje se nasilje nad političarkama najčešće javlja?

Neki od otežavajućih faktora koje političarke prepoznaju globalno, kao i u Crnoj Gori, jesu pripadnost opoziciji kao i mlađa životna dob, ispod 40 godina, koji prosto kao da „daju dozvolu” kolegama za izostanak poštovanja i seksističke ispade i seksualne insinuacije.

Sama činjenica da su žene koje se aktivno bave političkim radom više izložene javnosti i njenom sudu otvara i veću mogućnost za pojavu nasilja nad njima.

Politička scena je često veoma surova i ne biraju se sredstva da se dođe do cilja. Kao počinioци nasilja nad političarkama najčešće se javljaju pojedinci, ali to mogu biti i političke partije i parlament.

Kao što je ranije navedeno, počinioци nasilja nisu samo muškarci, već i žene, kao što nisu samo članovi i članice drugih političkih partija, već i oni koji pripadaju istoj partiji.

Kada govorimo o nasilju koje su naše sago-vornice doživjele baveći se politikom, ili su bile svjedokinje istog, rezultati naše ankete

MEDIJSKI NASLOVI

„**POS LANIK ZOVE U BRAČNU POSJETU POSLANICU.**”

„**POLITIČAR MUVA VODITELJKU, SVI SE SMIJU.**”

„**VAZDA ĆE MI BITI MILIJE DA GLEDAM U KOLEGINICU NEGO U KOLEGU.**”

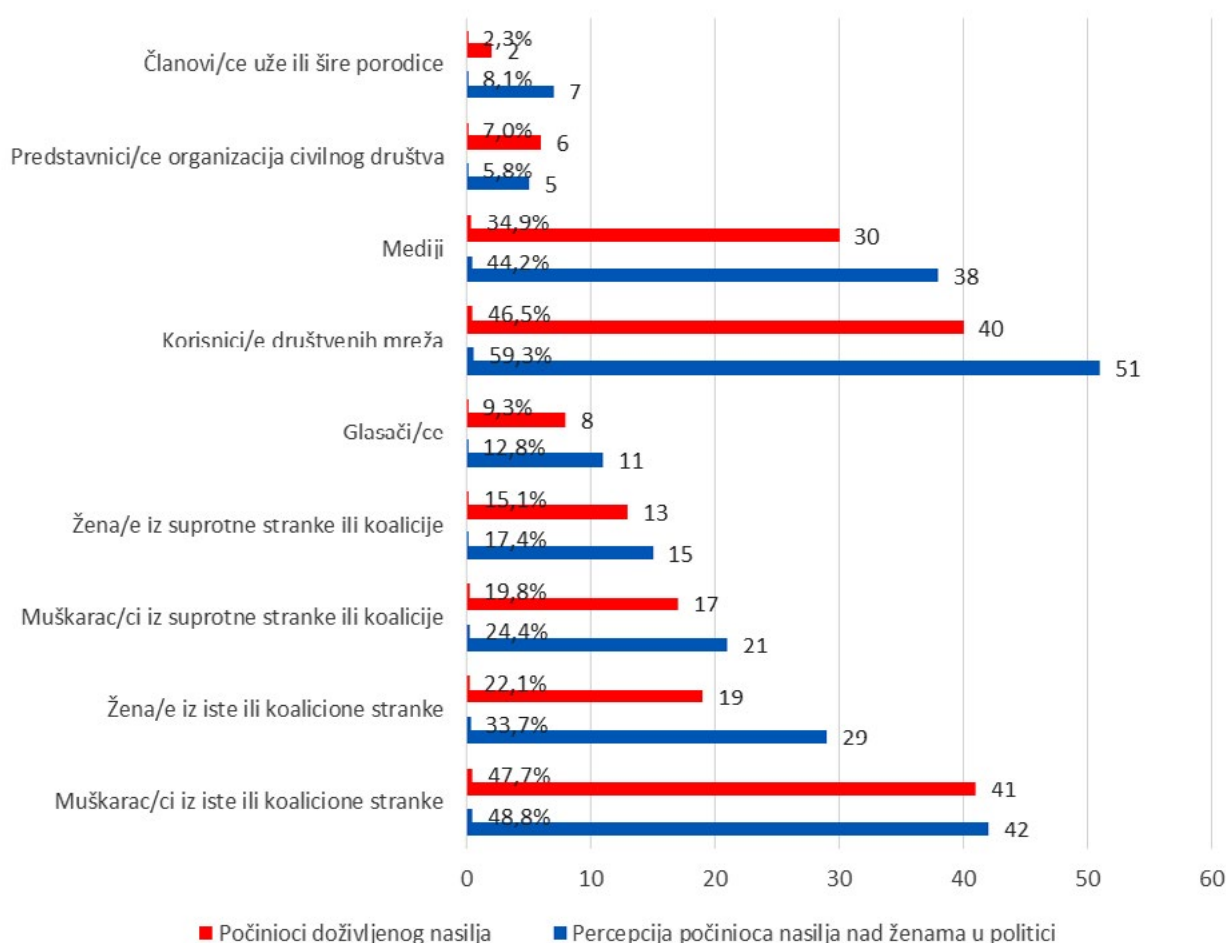
Poslanik: Može li majka da bude dobra majka ako je zauzeta biznisom ili politikom

Ilustracija: Naslovnica portala

pokazuju da je 47,7% nasilja počinjeno od strane muškarca iz iste ili koalicione stranke, dok je 46,5% počinjeno od strane korisnika društvenih mreža, i konačno, u 34,9% slučajeva kao počinioци nasilja prepoznati su mediji. Nacionalni kontekst – politički, ekonomski, socijalni, kulturni i vjerski – igra značajnu ulogu u određivanju oblika, intenziteta i uticaja nasilja kojem mogu biti izložene žene u politici.

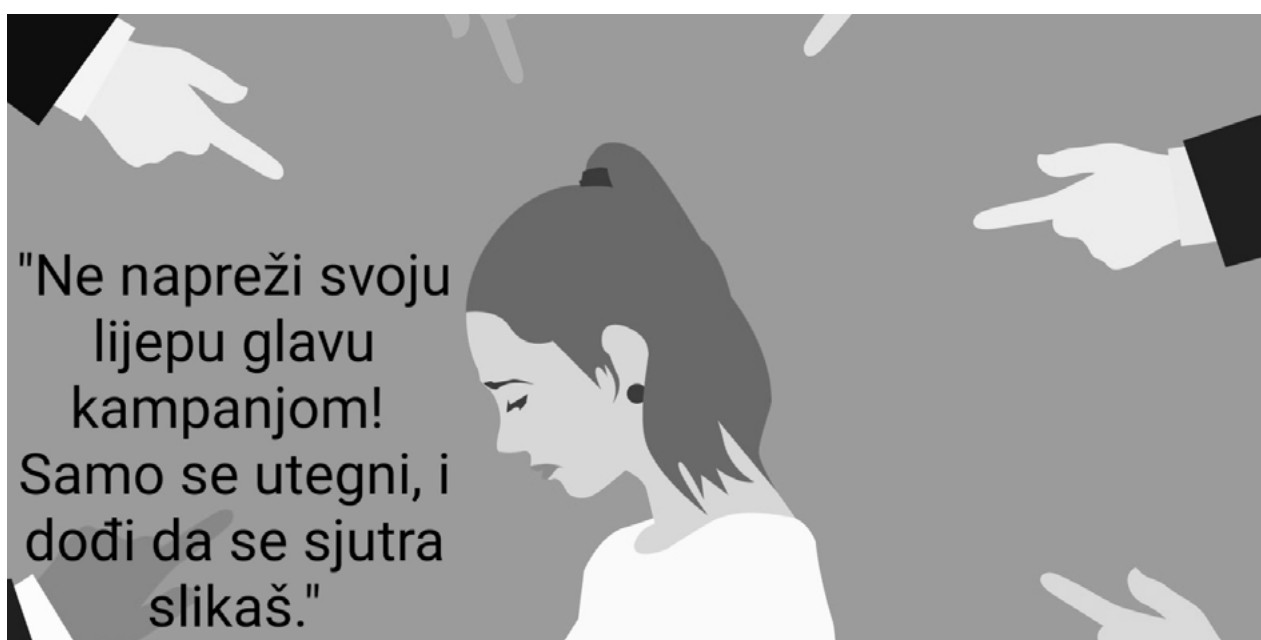
„Zapanjujuće je da najgore uvrede nisam doživjela od ljudi iz partije protiv koje sam se borila svih ovih godina, već od svojih kolega, od ljudi iz moje političke partije. To me svaki put iznova zaboli. Ne moraju da me podržavaju, ali zar moraju da me napadaju? Zar nismo na istom zadatku?”

Političarka, 60 godina

Grafikon 15: Najčešći počinioци nasilja nad ženama u politici

Ipak, na osnovu sprovedenog istraživanja može se primijetiti da političarke koje su aktivnije i prisutnije u medijima, te više sarađuju sa NVO i aktivnije su u komunikaciji s javnošću, često bivaju na većem udaru i više izložene svim oblicima nasilja.

4. POSLJEDICE NASILJA NAD ŽENAMA U POLITICI

4.1. Posljedice nasilja nad političarkom

Žrtve rodno zasnovanog nasilja, pored direktnih posljedica koje uključuju fizički i psihički bol, umanjenu radnu sposobnost, prolaze cijeli put transformacije ličnosti, jer nasilnici imaju kontinuirano manipulativno djelovanje i tendenciju da uspostave moć nad žrtvom.

Vremenom, žena izložena nasilju gubi samopouzdanje, postaje neodlučna, zapada u depresivna i anksiozna stanja, a ako se radi o ženi koja se bavi politikom, ona počinje da se preispituje da li je to što radi i za šta se zalaže vrijedno žrtve koju ona, a nerijetko i njena porodica, podnose.

Emocionalno i psihološko nasilje, koje se dešava praktično svakodnevno i koje se zanemaruje, snažno i duboko se uvlači u život i trajno mijenja ličnost, stvarajući nesigurnost, osjećaj bespomoćnosti, bezvrijednosti, krivice.

Kada je riječ o političarkama, one izbjegavaju da prijave nasilje zbog osude okoline i prisutnog straha da će biti označene kao neko ko nije sposoban da se izbori za svoje mišljenje, za svoje mjesto, ko nije dovoljno kompetentan, jak i ko pričom o pretrpljenom nasilju pokušava da za sebe stvori neku iznuđenu naklonost.

U strahu od toga šta bi moglo da proizvede njihovo prijavljivanje nasilja, žene često čute i pronalaze razne modalitete kako da iz tog začaranog kruga izađu, bez posljedica po svoju političku karijeru. To dodatno stvara psihološki pritisak na žene u politici i svakako može da ostavi značajne posljedice.

„Zbog stalnog pritiska koji sam trpjela i saznanja da nemam moć da se suprotstavim nasilju nada mnom, završila sam kod psihijatra i počela da uzimam terapiju.”

Političarka, 47 godina

Istraživanje jasno ukazuje na činjenicu da one nisu prijavljivale nasilje najviše iz razloga što ne prepoznaju adekvatnu instituciju u Crnoj Gori koja bi reagovala na pojavne oblike nasilja, a s druge strane dodatno su ih blokirali strah i sramota šta će drugi u partiji pomisliti i šta će ta prijava proizvesti.

Često žene u političkim partijama percipiraju da će prijavom nasilja proizvesti kod svojih kolega mišljenje da su „slabe i nedovoljno jake” za politički angažman.

Nasilje nad ženama u politici može da obeshrabri žene da se politički aktiviraju, da se kandiduju ili pobijede u trci za neku političku funkciju, pa čak i da utiče na njihovu odluku da

ne glasaju i time u potpunosti zatru osnovnu vrijednost procesa – a to je aktivno i pasivno biračko pravo.

4.2. Posljedice nasilja na društvo u cjelini

Nasilje nad ženama nije problem samo te porodice i te žene, već je to veliki društveni, ekonomski i politički problem. Zabrinjava sama činjenica da je svaka druga žena u svom životu bila žrtva nasilja, te da je u prošloj godini svaka peta žena trpjela neki vid nasilja, fizičkog, psihičkog, seksualnog ili ekonomskog. To nisu „neke tamo žene“, to su žene oko nas, to su ljudska bića koja neko maltretira samo zato što su žene, što ih neko doživljava kao slabije, manje sposobne i manje vrijedne. Država još uvijek nije našla adekvatan odgovor na rodno zasnovano nasilje.

Očigledno je da mnogo toga ne funkcioniše i da se nasilje još uvijek posmatra kao privatni, a ne društveni problem. Žrtve nasilja nailaze na niz prepreka, počev od prijavljivanja nasilja, a onda i tokom cijelog procesa. Zato država mora raditi više i bolje ne samo kad do nasilja dođe, već i preventivno.

Nasilje nad ženama u politici, pored negativnih individualnih posljedica za samu ženu, proizvodi posljedice i za članove njene porodice. Posljedice nasilja su svakako znatno većih razmjera i proizvode nenadoknadljivu štetu po cjelokupno društvo.

Rodno zasnovano nasilje jeste društveno determinisano, zasnovano na duboko patrijarhalnom društvu, ali, svakako, bez adekvatne reakcije na nasilje i sankcionisanja svih njegovih pojava oblika, ono dodatno jača tradicionalizam i stereotipne rodne uloge žena.

Žene se na taj način pokušavaju isključiti iz političke sfere i izmjestiti na društvene margine, umanjujući njihovu vrijednost. Na taj način ne vrši se samo nasilje nad individuum, već je to direktna prijetnja po cjelokupnu demokratizaciju društva.

Ilustracija: Lokalna politička kampanja

Najdirektnije posljedice nasilja nad ženama u politici mogu da izazovu: smanjenje broja politički aktivnih žena, smanjenje broja žena kandidatkinja u izbornim procesima, ograničenje vidljivosti žena u političkim kampanjama i u samim partijama, smanjenje broja izabranih žena na mjestima odlučivanja, smanjenje izlaznosti na izborima, smanjenje broja regrutovanih žena tokom političkih kampanja i izbornih procesa, ugrožavanje samih principa rodne ravnopravnosti i cjelokupne demokratizacije društva.

Ravnopravnost moramo posmatrati sa stanovišta da u modernoj demokratiji svi podjednako, i muškarci i žene, ispunjavaju svoje dužnosti, uz potpunu slobodu, sigurnost i zaštitu, te da imaju podjednake mogućnosti za pristup resursima i za ostvarivanje svojih prava.

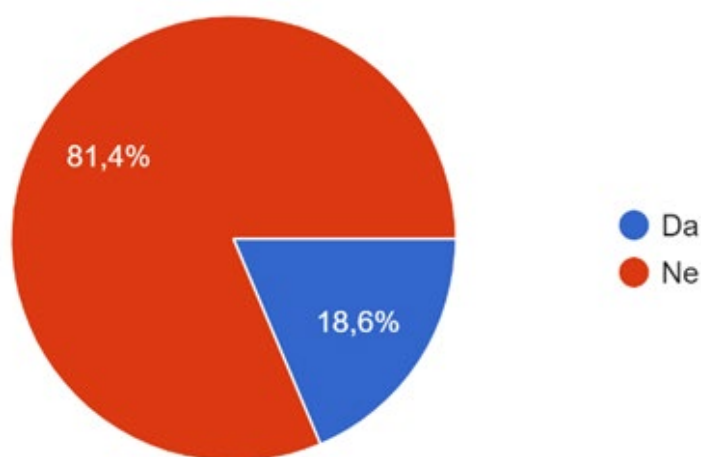
Seksizam, uznemiravanje i drugi pojavni oblici nasilja nad ženama u politici imaju dugoročne posljedice kroz ometanje pristupa ženama rukovodećim pozicijama, ali i njihovog punog doprinosa političkim procesima u Crnoj Gori.

S tim u vezi, sistemska pojava nasilja nad ženama u politici i neadekvatna i neefikasna reakcija na isto nanose štetu funkcionisanju samih institucija na principu demokratskog rukovođenja, ali i samih tokova demokratije. Cilj nam je da doprinesemo ostvarenju nulte tolerancije na nasilje nad ženama u svim društvenim i političkim sferama, jer samo na taj način možemo težiti modernizaciji našeg društva u cjelini.

4.3 Sankcionisanje nasilja nad ženama u politici

U Crnoj Gori se posljednjih godina otvorenije govori o nasilju nad ženama i ono se češće prijavljuje, ali se moraju unaprijediti zakoni, pooštriti kazne i zagovarati nulta tolerancija na tu pojavu.

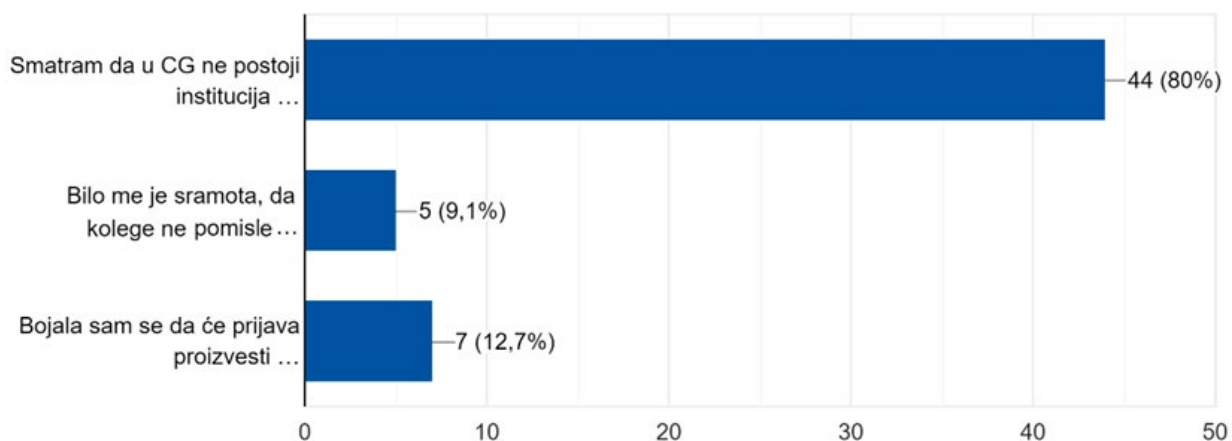
Kada je riječ o ženama u politici, tu se nasilje češće toleriše i smatra normalnom pojavom. Još uvijek su duboko ukorijenjena i široko rasprostranjena uvjerenja da žensku ulogu treba ograničiti na brigu o kući i porodici, da politika nije za žene, da su žene manje sposobne za politiku, da su „slabiji“ pol, da ne mogu biti dobre političarke i liderke.

Grafikon 16: Da li ste prijavili nasilje nekoj od institucija?

Javnost je zatrpana rodno zasnovanim stereotipima koji se plasiraju putem medija i društvenih mreža. Zbog stida, straha i nekažnjavanja rodno zasnovanog nasilja, svi oblici nasilja nad ženama rijetko se prijavljuju. Ukoliko tokom nasilja nije došlo do vidljivih fizičkih povreda, čak i oni koji su dužni da sprovode zakon najčešće ćute.

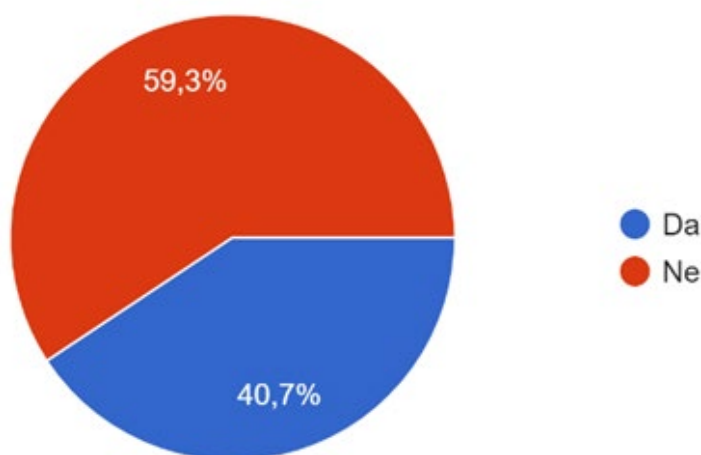
Ovo istraživanje je pokazalo da ni žene koje se bave politikom nisu spremne da prijave nasilje. Od onih koje su doživjele ili bile svjedokinje nasilja, svega njih 18,6% su to nasilje i prijavile, a 81,4% odlučilo je da ćuti.

Grafikon 17: Zašto niste prijavili nasilje?

Veliki broj različitih odgovora ispitanica ukazuje da ne postoji jasan institucionalni odgovor na nasilje nad ženama u politici. U pokušaju da se zaštite od nasilja, političarke su se za pomoć obraćale: medijima, odgovornom licu partije, tužiocu, policiji, psihijatru, inspekciji rada, Skupštini.

Što se tiče odgovora i reakcija na prijavljeno nasilje, iskustva su različita, ali najčešće neadekvatna i neučinkovita, neproporcionalna učinjenom djelu. Političarke daju sljedeće ocjene za institucionalnu reakciju na prijavljeno nasilje: „nedovoljno adekvatna”, „blaga”,

Grafikon 18: Da li je neko u vašoj partiji reagovao na nasilje?

„bez reakcije”, „u proceduri”, „slaba, nesprovedena do kraja”, „nije bilo reakcije”, „ćutanje”, „odgovorno lice u partiji sprovelo je disciplinski postupak protiv počinioca nasilja, zatim isključenje iz stranke”, „završila na terapiji”.

I pored toga što su žene koje se bave politikom više od drugih žena u mogućnosti da budu informisane o tome kome mogu da se obrate za pomoć i na koji način da se zaštite, **značajan broj anketiranih (31,4%) ipak nije prijavio nasilje**. Njih 44, od 86, smatra da u Crnoj Gori ne postoji institucija ili pojedinac kojima se mogu obratiti.

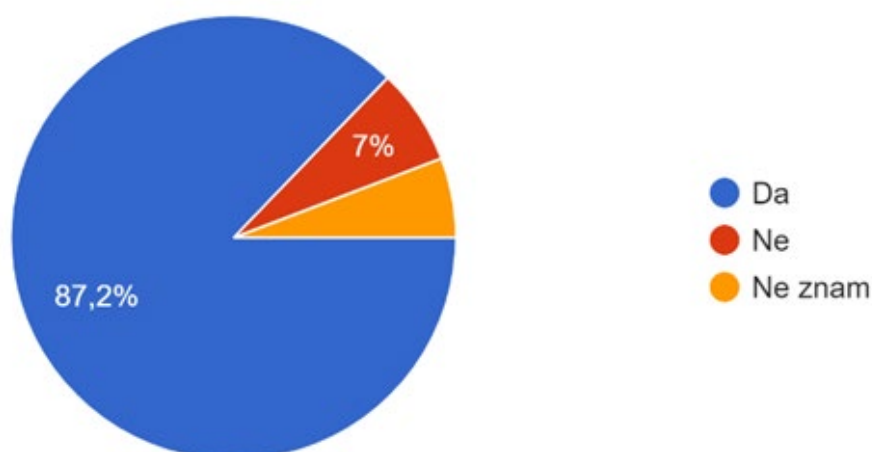
Istraživanje ukazuje na zabrinjavajuće ćutanje partija na nasilje koje se čini nad ženama u njihovim redovima. Više od polovine ispitanica (59%) odgovorilo je da niko iz političke partije kojoj pripada nije reagovao na nasilje.

Ne samo da su ćutale na nasilje nad ženama u politici, već političke partije na neki način, češće suptilno, a nekad otvoreno, podržavaju i promovišu nasilje nad ženama u politici.

Nakon dobijenih rezultata o učestalosti nasilja nad političarkama, o težini ovog nasilja te svjedočenja političarki o iskustvima i doživljajima nasilja, jasno je zašto većina ispitanica **(87%) smatra da nasilje nad ženama u politici treba zakonski sankcionisati** kao poseban vid nasilja nad ženama.

„Kada me je kolega verbalno napao i čak pokušao fizički da nasrne, bilo je prisutno nekoliko kolega. Neki su reagovali, neki ne. Kasnije su se opravdavali time da nisu to shvatili ozbiljno. Obavijestila sam rukovodstvo partije, dobila verbalnu podršku i čvrsto obećanje da će kolega biti javno upozoren. I ostalo je na tome. Kolega nikad nije ni upozoren.”

Političarka, 40 godina

Grafikon 19: Da li smatrate da nasilje nad ženama u politici treba posebno sankcionisati?

Konačno, ne treba zaboraviti ni činjenicu da sankcionisanje može doći u različitim formama, koje uključuju i zaustavljanje saradnje s političarima i političarkama koji vrše nasilje.

Ovaj metod je prisutan u brojnim pokretima, a posebno u ženskim političkim mrežama širom svijeta i pokazao se kao vrlo učinkovit, jer se umjesto javnih sukoba pravi otklon u odnosu na one koji vrše nasilje. Nažalost, političarke, u potrebi da potvrde partijsku lojalnost, često prema koleginicama djeluju na način da ih lično vrijeđaju i obezvjeđuju, doprinoseći opštoj kulturi nasilja nad ženama, ali i nanoseći na taj način direktnu štetu i sebi.

Nije rijetko u praksi da se, kada lider dođe u sukob sa ženom – političarkom, zaduži žena iz partije da napadne tu ženu. Na taj način se pokušava obesmisлити politička argumentacija i sukob premjestiti na ličnu ravan i „svađu žena”. Stoga, visoko edukovane političarke se u svom političkom radu rukovode principom „sestrinstva u politici”.

Tako se, bez obzira na političke razlike, uvijek pridržavaju principa da na ličnoj osnovi ne napadaju druge političarke, te iste uvijek principijelno štite od nasilja, ujedno uvodeći sankcije nesaradnje s onima koje podliježu instrumentalizaciji od strane političkih partija i vrše nasilje nad ženama u politici.

PLJUŠTE LIČNE OPTUŽBE I UVREDE

Optužila je da je osoba „koja je političku karijeru bazirala na kombinaciji intrige i naloga službi”

„Opoziciona Mata Hari”

„Krčmarica DPS-a”

* * *

5. PREPORUKE ZA BORBU PROTIV NASILJA NAD ŽENAMA U POLITICI

Nalazi istraživanja koje je prvi put sprovedeno u Crnoj Gori od perioda parlamentarizma, temelje se, možda, na ograničenom broju ispitanica iz političke sfere, no prikupljeni i analizirani podaci nesumnjiv su pokazatelj prisutnosti seksizma, zloupotrebe moći i drugih javnih oblika nasilja nad ženama u politici.

Nasilje nad ženama u politici nije samo fenomen prisutan u Crnoj Gori, već predstavlja globalni problem, s kojim se suočavaju i najsavremenije demokratije današnjice. Nasilje nije nešto što smijemo zanemariti već iziskuje punu posvećenost, pažnju i akciju svih političkih i društvenih aktera, uključujući i medije.

Najznačajniju ulogu u promovisanju nulte tolerancije svakako ima parlament, kao i političke partije i mediji, i to kroz podržavanje principa rodne ravnopravnosti, kroz smanjivanje stereotipnih i tradicionalnih poimanja i kroz trajnu promjenu svijesti i mentaliteta u odnosu na muško-ženske uloge.

PARLAMENT

Ključni strateški interes je promjena postojećeg odnosa moći između muškaraca i žena u svim sferama, a naglašeno u donošenju odluka u oblasti ekonomije, tržišta rada, pristupa prirodnim i materijalnim resursima. Stoga se unutar parlamenta mora osigurati vertikalna povezanost individualne odgovornosti političara i političarki, službenika same institucije i strategija, uključujući sljedeće aspekte:

- I) Donijeti Strategiju i plan aktivnosti za unapređenje položaja žena u političkom životu i procesu rada u Skupštini Crne Gore, u kojoj će se posebna pažnja usmjeriti na borbu protiv nasilja nad ženama u politici.
- II) Definirati institucionalne prioritete zasnovane na analizi stanja s ciljem smanjenje rodni razlika u svim aspektima rada Skupštine.
- III) Uvesti stimulativne mjere za kontinuiranu afirmaciju političkog rada žena i njihovo usavršavanje.
- IV) Dizajnirati i sprovoditi programe obuka za podizanje svijesti o rodnoj ravnopravnosti kako poslanika i poslanica, tako i zaposlenih u stručnim službama.
- V) Kreirati posebne politike i mjere zaštite od svih formi rodno zasnovanog nasilja u parlamentu.
- VI) Kreirati kampanje usmjerene ka stvaranju nulte tolerancije prema svim formama rodno zasnovanog nasilja u političkoj sferi, a posebno unutar institucije Skupštine Crne Gore.

- VII) Kreirati i uvesti politiku principa pariteta na svim nivoima unutar Supštine, posebno kada se radi o jednakoj zastupljenosti žena i muškaraca na rukovodećim pozicijama.
- VIII) Skupština treba da ima jasne politike balansa profesionalnog i privatnog života i aktivno ih promoviše i primjenjuje podjednako za zaposlene muškarce i žene, insistirajući da politički subjekti uvide iste mjere.
- IX) Skupština treba da sprovodi stalna i ad hoc istraživanja među poslanicima i zaposlenima kako bi pratila motivisanost i zadovoljstvo u primjeni odabranih metodologija rada.
- X) Skupština treba da stvara obrazovno-informativne sadržaje koji doprinose postizanju rodne ravnopravnosti, a sadržaji koji se kreiraju prema spoljašnjoj javnosti oslikavaju jasnu opredijeljenost i doprinos institucije politikama rodne ravnopravnosti.
- XI) Službeni komunikacioni kanali treba da integrišu rodnu ravnopravnost kao osnovni princip u komunikacijama (web-site, društvene mreže i sl.), uz blisku saradnju s medijima koji su uključeni i informisani o svim aktivnostima u pravcu podsticanja rodne ravnopravnosti i afirmacije političke participacije žena.
- XII) Ostvariti saradnju s civilnim društvima koje radi na pitanjima rodne ravnopravnosti, kao i partnerstvo s međunarodnim organizacijama koje se bave pitanjima rodne ravnopravnosti i sprovoditi zajedničke projekte, izvještavanje prema međunarodnim tijelima i afirmisanje rada institucije po pitanju rodne ravnopravnosti.

POLITIČKE PARTIJE

Interna organizacija političkih partija utiče na to kako su različite potrebe, interesovanja i društveni zahtjevi zastupani u društvu. Zvanična dokumenta i izjave političke partije važni su za obezbjeđivanje okvira rodne ravnopravnosti – oni pružaju viziju stranke, ali takođe učvršćuju pravila za ostvarivanje te vizije. Strategije za internu organizaciju stranke obuhvataju i mjere protiv nasilja nad ženama u politici. Sljedeće su od ključnog značaja u prevenciji i sprečavanju nasilja nad ženama u politici:

- I) Integrisati rodnu ravnopravnost u normativni okvir političke partije uvođenjem afirmativnih mjera i drugih posebnih mjera, poput godišnjeg plana aktivnosti, definisanja prioriteta u vezi s postizanjem rodne ravnopravnosti u programskim dokumentima partije, uvođenja instrumenata za praćenja uspjeha i strukturne odgovornosti svih u partiji, definisanja politika usmjerenih ka borbi protiv nasilja nad političarkama.
- II) Partijsko promovisanje rodne ravnopravnosti i političke participacije žena uključujući i unutarpartijske forume i edukacije na različite teme od značaja za političku participaciju žena i borbu protiv nasilja.
- III) Razvijanje mehanizma za unutarpartijski odgovor na nasilje nad političarkama, seksualno uznemiravanje i mobing u partiji.
- IV) Promovisanje rodno senzitivnih reformi političkih partija, poput kontrolisanog vremena održavanja stranačkih sastanaka i osiguravanja balansa profesionalnog i ličnog života svih političara i političarki koji imaju porodice.
- V) Osiguravanje rodne osviještenosti i osnaživanja lidera, partijskih rukovodilaca, mladih i žena uključujući podržavanje konkretne rodne reforme partije od lokalnog ka nacionalnom nivou.

- VI) Podržavanje međupartijskih mreža žena jer one mogu pomoći u kanalisanju interesovanja i problema žena. Takođe, mogu pomoći u rodnom osvješćivanju u kreiranju politika i nadzoru vlade.
- VII) Osiguravanje da su ženama koje su izabrane za političke institucije obezbijedene vodeće uloge u okviru parlamentarne grupe (npr. predsjedavajuća grupe) i u parlamentarnim odborima (npr. predsjedavajuća ili najprominentnija članica grupe).
- VIII) Formiranje strateških partnerstava s organizacijama civilnog društva.

MEDIJI

Prije svega, pitanje rodne ravnopravnosti i postizanja jednakosti žena u društvu mediji i novinari/ke treba da prepoznaju kao važno političko pitanje koje se odnosi na sve oblasti funkcionisanja jednog društva. To znači da sve o čemu pišu i govore treba posmatrati s rodnog aspekta i u političkom kontekstu.

Mediji treba da omoguće uravnoteženo prisustvo žena i muškaraca u medijskim sadržajima u svim sferama, a posebno kada je riječ o oblastima u kojima dominiraju muškarci. Cilj je da medijsko izvještavanje odražava stvarnost u kojoj žene čine više od polovine stanovništva. Mediji treba da obrate pažnju na ravnopravnu zastupljenost svojih izvora informacija te da mišljenja, komentare i ekspertske stavove pribavljaju od žena. Konkretno akcije na unapređenju ukupnog ambijenta i prevencije nasilja nad političarkama uključuju sljedeće:

- I) Osigurati rodno osviješteno izvještavanje nasuprot izvještavanju koje podržava rodne stereotipe i tradicionalne uloge i karakteristike žena.
- II) Mediji treba da vode računa o tome koje izvore informacija biraju, da to ne budu oni koji podržavaju tradicionalne rodne uloge i zanimanja.
- III) Istovremeno, mediji treba da prepoznaju stereotipe i ulože napor za njihovo eliminisanje dajući u svojim izvještajima višedimenzionalni prikaz muškaraca i žena.
- IV) Neophodno je eliminisati senzacionalizam i diskriminaciju kada se izvještava o rodno zasnovanom nasilju.
- V) Takođe je potrebno uložiti više novinarskih napora u preispitivanje postupanja i odgovornosti institucija koje su zadužene da reaguju i pruže zaštitu, te da priče o tome prate do donošenja sudske odluke.
- VI) Razviti edukativne programe za novinare/ke o tome kako izvještavati o nasilju nad ženama u politici, kao i edukaciju za uredničku strukturu o rodnim principima i politikama u medijima.
- VII) Mediji treba da uzmu aktivnu ulogu u osvjetljavanju nejednakosti s kojima se žene suočavaju, konkretno otvarajući teme koje su značajne za žene, te da samoinicijativno u fokus javnosti stavljaju pitanja koja se odnose na politiku rodne ravnopravnosti u svim oblastima.
- VIII) Posebnu pažnju obratiti na opremanje teksta fotografijama, ilustracijama i podnaslovima koji ih prate, a kojima se žene predstavljaju kao seksualni objekti.
- IX) Upotreba rodno senzitivnog jezika, osim što je zakonska obaveza, treba da bude dosljedno poštovana u medijima kao model promišljanja principa ravnopravnosti žena i u jeziku.

- X) Na Fakultetu političkih nauka, na smjeru Novinarstvo, u obrazovne programe uključiti i predavanja koja će pomoći rodnu senzibilizaciju studenata i objasniti rodnu perspektivu medija.
- XI) Uvrstiti u Etički kodeks novinara pitanje poštovanja ženskih ljudskih prava i puno poštovanje istih prilikom izvještavanja.
- XII) Obučiti samoregulatorna novinarska tijela za praćenje nasilja nad ženama u politici i predlaganje korektivnih mjera.
- XIII) Razviti instrumente za praćenje medijskog izvještavanja iz rodnog ugla i sačinjavati analitičke izvještaje s preporukama za dalje unapređenje.

Zahvaljujemo se na interesovanju za istraživanje o nasilju nad ženama u politici!

Ženska politička mreža realizovala je istraživanje uz podršku UNDP-a u Crnoj Gori.

Zahvalnost dugujemo svim političarkama koje su učestvovale u istraživanju i dale svoj lični doprinos boljem razumijevanju fenomena nasilja nad ženama u politici i borbi protiv istog.

Zajedno smo jače!

e-mail: zenskapolitickamreza@yahoo.com

LITERATURA

- 1) Dedović, Vlado, *Rodno ogledalo političkih partija u Crnoj Gori*
- 2) *Godišnji izvještaji o radu Zaštitnika ljudskih prava i sloboda za period 2009–2019.*
- 3) *Istraživanje o medijskom izvještavanju o rodno zasnovanom nasilju nad ženama u BiH*, UN Women, 2016.
- 4) *Krivični zakonik CG*
- 5) *Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW)*, 1979.
- 6) Miftari, Edita, *Nasilje nad ženama u politici u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, maj 2019.
- 7) *Nasilje u porodici i nasilje nad ženama*, istraživanje za UNDP – Ipsos, 2017. godine
- 8) *Nasilje nad ženama i djevojkama na internetu*, Europski institut za ravnopravnost spolova (EIGE)
- 9) Pejović, Duška, *Kvalitativna analiza medijskog izvještavanja*
- 10) Pejović, Duška, *Rodno ogledalo medija u Crnoj Gori, studija*
- 11) *Sprečavanje nasilja nad ženama u izborina: Programske smjernice*, UN Women and UNDP, 2018.
- 12) *Zakon o izboru odbornika i poslanika*
- 13) *Zakon o rodnoj ravnopravnosti*
- 14) *Zakon o zaštiti od nasilja u porodici*, 2010. i 2011.
- 15) *Zakon o potvrđivanju konvencije Savjeta Evrope o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici*, Podgorica, 1. marta 2013. godine
- 16) *Žene u politici*, istraživanje UNDP, jun 2012.
- 17) *Žene u politici*, istraživanje UNDP, 2020.
- 18) *Žene i muškarci u Crnoj Gori*, Zavod za statistiku, Podgorica, 2018.
- 19) *Godišnji Izvještaj institucije Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore*

